

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduskond
Ajakirjanduse ja kommunikatsiooni osakond

**ENESEVÄLJENDUS, IDENTITEET JA GRUPITUNNE
KÜBERRUUMIS**

Bakalaureusetöö

Autor: Piret Reiljan
Juhendajad: Pille Pruulmann-Vengerfeldt, MA
& Pille Runnel, MA

Tartu 2005

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
1. TEOREETILISED JA EMPIIRILISED LÄHTEKOHAD.....	5
1.1 Interneti-uuringute areng maailmas ja Eestis.....	5
1.2 Isiku konstrueerimine ja digitaalne persoona.....	7
1.3 Identiteedid virtuaalmaailmas	8
1.4 Maskid ja rollimäng Interneti-suhtluses	10
1.5 Grupid ja grupitunne küberruumis	12
2. METOODIKA	15
2.1 Valimi kirjeldus.....	15
2.2 Intervjuu struktuur	17
3. VASTAJATE TUTVUSTUS.....	18
4. EMPIIRILISE UURINGU TULEMUSED	19
4.1 Alternatiivsete suhtlusvahendite kasutamine	19
4.2 Virtuaalne suhtlemine <i>versus</i> vahetu suhtlemine	21
4.3 Interneti-suhtluse usaldamine ja pettus virtuaalmaailmas	25
4.4 Kuivõrd peegeldavad Interneti-kommentaariid avalikku arvamust ning mõjutavad nende lugejat?	28
4.5 Suhtumine tutvumisportaalidesse ning grupitunne küberruumis	31
5. JÄRELDUSED JA DISKUSSIOON.....	34
KOKKUVÕTE	43
SUMMARY	45
KIRJANDUS	47
LISA 2 – Intervjuu kava.....	50
LISA 2 – Intervjuu kava.....	50
LISA 3 – Alternatiivsete suhtlusvahendite kasutamine	57
LISA 4 – Alternatiivsete suhtluskanalite kasutamine 2002. aasta Meema uuringu järgi ..	58

SISSEJUHATUS

Enamik inimesi kasutab arvutit ja Interneti igapäevaste abivahenditena eluliste ja tööalaste probleemide lahendamisel. Inimesed elavad ja teostavad end korruga kahes reaalsuses: virtuaalses ja tegelikus. Võib öelda, et on tekkinud arvuti kasutamise uus kultuur, mille üks osa on senisest oluliselt erinev suhtluskultuur. Uudse suhtluskanali näol on inimeste päralt keskkond, mille kasutamisel omandatud kogemused võivad kaasa tuua nii muret kui ka rõõmu. Ühest küljest väljendavad virtuaalse suhtlemise riske võtmesõnad, nagu nähtamatus, anonüümsus ning eksperiment. Teisalt räägivad Internetis suhtlemise kasuks kiirus, mugavus ning eestlase loomusele sageli meelepärasena näiv distants.

Käesolev bakalaureusetöö uurib kvalitatiivintervjuude kaudu Eesti Interneti-kasutajate mõtteid ja kogemusi seoses suhtlemisega virtuaalses keskkonnas. Töö on oluline eelkõige seepärast, et sarnast süvaintervjuudel põhinevat uuringut Interneti teemal pole varem Eestis läbi viidud. Küll aga on Internet juba praegu muutunud meie väikese ja noore ühiskonna lahutamatuks osaks. Et Interneti näol on meil juures ka täiesti uus ja omapärane suhtluskeskkond, on töö eesmärk uurida erinevate kasutajatüüpide seisukohti, kogemusi ning hirme-ootusi virtuaalses keskkonnas suhtlemisel.

Käesolev töö moodustab ühe osa Tartu Ülikooli ajakirjanduse ja kommunikatsiooni osakonnas läbiviidavast projektist Eesti infoühiskonna sotsiokultuuriliste praktikate kujunemise kohta. Projekti eesmärk on välja selgitada infokasutuse ning kommunikatiivse tegevuse kui sotsiaalsete (st sotsiaalseid suhteid kujundavate) ja kultuuriliste (st tähendusi ja käitumismalle loovate) praktikate iseloom Interneti-keskkonnas.

Töö esimene osa teoreetilistest ja empiirilistest lähtekohtadest annab ülevaate senistest Interneti-suhtluse käsitlustest, alates isiku konstrueerimisest ning lõpetades virtuaalse grupitunde olemuse ja võimalikkusega. Oluline on teooriaga tutvudes arvestada, et erinevates kultuurides võib virtuaalne suhtlemine paljuski erineda. Seepärast ei tohiks töö teoreetilist ülevaadet üksüheselt eesti Interneti-kasutajatele üle kanda ega kontekstist välja

tõsta. Töö esimene osa heidab pilgu ka Interneti-teemaliste uuringute arengule viimasel kümnendil.

Töö metoodika osa räägib intervjuu kava koostamise põhimõtetest ning uuringu valimi kujunemisest. Siin on muuhulgas välja toodud ning lahti seletatud ka kuus Interneti-kasutajate põhitüüpi, milleni jõuti 2002. aastal ajakirjandusosakonna korraldatud uuringus „Mina. Maailm. Meedia“. Metoodikale järgnev peatükk tutvustab põgusalt empiirilises osas sõna saavaid Interneti-kasutajaid.

Bakalaureusetöö empiirilise uuringu tulemused on esitatud teemade kaupa koos tsitaatidega süvaintervjuudest. Järelduste ja diskussiooni osa kätkeb endas analüüsi põhitulemuste üle ning teooria ja empiirika omavahelist seostamist.

Käesolev töö võimaldab lisaks senises praktikas kogutud arvukatele statistilistele andmetele Interneti-kasutajate arvu ning tegevuste-eelistuste kohta näha erinevate tegude ja otsuste põhjusi ning aitab mõtestada Interneti-suhtluse olemust eestlasest kasutaja silmis.

Enne töö sisu juurde asumist soovib autor tänada oma juhendajaid Pille Pruulmann-Vengerfeldti ning Pille Runnelit, kelle toel töös käsitletav uuring teoks sai. Suureks abiks olid uurimisrühma liikmed Marko Paloveer, Kristiina Tagel ja Urmas Rosenberg. Tänu sõnad kuuluvad ka OÜ Uuringukeskus Faktumile, kes oli abiks intervjuude organiseerimisel ning Tartu Ülikooli ajakirjanduse ja kommunikatsiooni osakonnale, kust saime vajalikud abivahendid ning materiaalse toetuse uuringu edukaks läbiviimiseks. Ja mis oleks uuring ilma vastajateta? Aitäh kõigile intervjuudes osalenutele!

1. TEOREETILISED JA EMPIIRILISED LÄHTEKOHAD

Pärast Interneti jõudmist laiade massideni on palju arutletud selle üle, kuidas uus meedium inimese elu muudab või koguni kontrollib. Sotsioloog Manuel Castells järgi on Interneti kui uue kommunikatsioonivahendi esilekerkimist seostatud uute, omavahel vastandlike, sotsiaalsete mustrite kujunemisega – ühest küljest viib Interneti levik sotsiaalse isolatsioonini, sotsiaalse suhtlemise allakäiguni, mille tulemusena inimesed hülgavad näost näkku suhtlemise; teisalt interaktiivsel suhtlemisel baseeruvate virtuaalsete kogukondade kujunemiseni (Castells 2001). Suurt tähelepanu on saanud sotsiaalsed muudatused – vale identiteet ja rollimäng. Internetti on süüdistatud selles, et see meelitab inimesi elama ennast välja virtuaalkeskkonnas, põgenedes tõelise maailma eest. Käesolev peatükk heidab esmalt pilgu Interneti-teemaliste uuringute arengule ning seejärel liigub spetsiifiliste mõistete ja erinevate teoreetiliste käsitluste juurde.

1.1 Interneti-uuringute areng maailmas ja Eestis

Viimase kümne aasta jooksul maailmas läbi viidud Interneti-uuringud võtab põgusalt kokku Kanadas Toronto ülikoolis uut meediat uuriv Barry Wellman (2004), kes jagab nimetatud ajavahemiku kolmeks perioodiks:

- I periood, 1994–1998: Internetti ülistati ning uuringud olid pigem oletuslikud;
- II periood, 1998–2004: uuriti eelkõige inimeste üldist Interneti-kasutust;
- III periood, 2004 ja edasi: kvantitatiivsetele uuringutele lisandus inimeste Interneti-kasutuse sügavam analüüs.

Nagu ikka suurte läbimurrete puhul, saatis Internetti selle algusaegadel üksnes vaimustus. 1990. aastate keskpaigas, mil maailmas algas tõeline Interneti-buum, nähti uudset meediumi koguni särava valgusena, mis paistab üle kõigi murede (Wellman 2004: 124). Esimesed Interneti-teemalised uuringud olid kohati isegi utoopilised, põhinedes oletuslikel lugudel tundmatutelt Interneti-kasutajatelt. II perioodil, mil hakati tundma vajadust Interneti süstematiseerimise järele, tehti peamiselt kvantitatiivseid uuringuid, selgitamaks kasutajate arvu ning põhitegevusi veebis. III Interneti-uuringute faasis, kuhu kuulub ka

tänapäev, on jõutud kvalitatiivsete uuringuteni, kus põhirõhk on erinevate käitumiste ja eelistuste põhjustel (Wellman 2004). Interneti-uuringute areng on kumulatiivne, mis tähendab, et Wellmani perioodid täiendavad teineteist uute meetodite ja lähenemistega, mitte ei asenda eelmisi meetodeid.

Eesti astus Interneti-ühiskonda 20. sajandi viimasel kümnendil. 1989. aasta lõpus käivitati Eestis esimene e-postkast. 1990. aastal seati sisse lihtne ühendus Tallinna Küberneetika Instituudi ja Soome arvutite vahel – sai vahetada elektronposti ja lugeda uudisgruppe. Interneti püsiühendus jõudis Eestisse aprillis 1992, mil käivitusid kaks satelliidiühendust: Tallinna Küberneetika Instituudist ja Tartu biokeskusest suundusid kiirusega 64 Kb/s ühendused Stockholmi Kuninglikku Tehnikakõrgkooli. 1992. aastal registreeriti domeeninimi „.ee“ ja Eestist sai ametlikult Interneti-ühiskonna liige. (Tähismaa 2003)

Interneti-uuringutes on Eestis seni keskendunud kvantitatiivsetele uuringutele, mis teevad kindlaks meie Interneti-kasutajate arvu ja nende tegevused-eelistused. Küll aga liigub Eestigi kvalitatiivsete uuringute suunas, mille üheks sissejuhatavaks osaks on ka käesolev bakalaureusetöö. 2002. aastal ajakirjanduse ja kommunikatsiooni osakonnas läbi viidud uuringu „Mina. Maailm. Meedia“ tulemusel jõuti kuue kasutajatüübini (vt metoodika osa), mis iseloomustavad hästi Interneti rolli erinevate võrgusolijate jaoks.

Et Interneti-temaatika uurimise tähtsust ei saa alahinnata, kinnitab asjaolu, et 2004. aasta Emori uuringu järgi on Interneti-kasutajate arv tõusnud nii palju, et moodustab nüüd üle poole Eesti elanikkonnast. Aktiivsete kasutajate arv, kes on Internetti kasutanud viimase kuue kuu ja viimase seitsme päeva jooksul, jääb küll veel alla 50% elanikkonnast (vastavalt 47% ja 40%), kuid on aastatega samuti pidevalt tõusnud (olles nt 2001. aasta Emori uuringu järgi vastavalt vaid 32 % ja 23%).

Suhtlemist võib pidada meie Interneti-kasutajate üheks meelistegevuseks virtuaalses keskkonnas. Näiteks *e-maili* kasutab erinevate uuringute tulemusel pisut üle 80% kõigist Interneti-kasutajatest (Pruulmann-Vengerfeldt 2005). Edasi tuleb aga juba lähemalt juttu Interneti eripärade ja Interneti-suhtluse üle arutavate teoreetikute seisukohtadest.

1.2 Isiku konstrueerimine ja digitaalne persoona

Kuna Internetis suhtlevad omavahel isiksused ehk persoonad, on oluline teada, kuidas persoona konstrueeritakse ja mis teda iseloomustab. Füüsik John Wheeler on persoonat nimetanud sotsiaalsete rollide kogumiks. Šveitsi teadlase ja psühhiaatri Carl Gustav Jungi psühholoogias tähendab *anima* sisemist iseloomu, mis on pööratud alateadvuse suunas, ning *persona* on avalik iseloom, mida esitletakse maailmale. Persoona, mida Jung silmas pidas, baseerus füüsilisel välisilmel ja käitumisel. Koos suureneva andme-intensiivsusega kahekümnenda sajandi teisel poolel on Jungi persoonat aga oluliselt täiendatud ja mingis ulatuses isegi asendatud, summeerides kõik indiviidi kohta kättesaadavad andmed. (Clarke 1994)

Digitaalne persoona on indiviidi avaliku isiksuse mudel, mis põhineb andmetel ja säilib tegudes, ta toimib selle indiviidi vahendajana. Niisugusest mõistest võib välja lugeda, et see isik, mis inimesel digitaalses maailmas on, saab kinnitust igas tema teos. Tekkinud tegude ja rollide kogum on ka Internetis inimese esindaja. (Clarke 1994)

Persoona loomise võime võib peituda indiviidis, teistes inimestes/organisatsioonides või mõlemas. Indiviidil on mõningane kontroll teistele silmaga nähtava persoona üle, aga tunduvalt raskem on tal mõjutada teiste peale surutud persoonat. Iga kõrvaltvaataja kogub erineva komplekti andmeid iga indiviidi kohta, kellega ta kokku puutub, ja omandab seega erineva „kujuga“ mulje sellest indiviidist. (Clarke 1994)

Sotsiaalteadlased Berger ja Luckmann (1991) peavad esmase identiteedi kujunemisel tähtsaks just nimelt olulisi teisi. Näiteks laps identifitseerib tähtsaid teisi mitmel emotsionaalsel moel. Olgu need viisid millised tahes, omaksvõtt järgneb üksnes siis, kui toimub identifitseerimine. Laps võtab üle tähtsate teiste rollid ja suhtumised, omandab need ning muudab enda omaks. „Ise“ on antud juhul peegeldatud olemus, mis mõjutab algselt tähtsate teiste poolt võetud suhtumisi; indiviid saab selleks, kes ta tähtsate teiste silmis on. Tegu pole ühepoolse mehaanilise protsessiga. See toob kaasa dialektika

teistepoolse identifitseerimise ja enese-identifikatsiooni vahel, objektiivselt omistatud ja subjektiivselt heaks kiidetud identiteedi vahel. (Berger & Luckmann 1991: 151-152)

Bergeri ja Luckmanni teooria saab edukalt üle kanda virtuaalsesse keskkonda. Ka seal võivad virtuaalsuses osalejad omaks võtta kellegi teise rolle ja suhtumisi ning nendest enesele identiteedi luua. Internetis on identiteedi piirid ja olemus aga rohkem laiali valgunud, üks inimene võib luua mitmeid identiteete, mis sarnanevad rohkem või vähem tema reaalse elu identiteedile.

Andmetest kokku pandud ja reaalse inimese esindajana kasutatava persoona juures on algusest peale midagi ähvardavat olnud. Ta justkui meenutab populaarset voodoo nukku – müütilist, füüsilist või iroonilist kuju, mida kasutatakse eemalt maagilise needuse panemiseks. (Gibson 1984: 97)

Kuna näiteks Interneti puhul võime rääkida mitmekordsetest persoonadest, siis on Clarke (1994) välja toonud mitmed põhjused, miks inimesed võivad soovida mitmekordseid isiksusi kasutada:

- 1) erinevate rollide vaheliste erinevuste säilitamine (nt abikaasa või lapsevanem, psühhiaater või sotsiaaltöötaja, skaudijuht või spioon jne);
- 2) väljendusvabaduse kasutamine;
- 3) vastuste eksperimentaalne stimulatsioon (nt rahvusvaheline kuritegudele õhutamine, aga ka juhtum, kus mees matkib psüühiliselt ebatervet naist);
- 4) soovunelma täitmine (nagu rollide ja mitmete mängijatega koopad ja draakonid või *MUD*-i mängud);
- 5) paranoia (st enese kaitsmine tundmatute ja ebatõenäoliste riskide eest);
- 6) pettus ja muud tüüpi kriminaalne käitumine.

1.3 Identiteetid virtuaalmaailmas

Identiteedi küsimuse üle on sotsiaalteoorias innukalt arutletud. Sisuliselt võib väita, et vanad identiteetid, mis stabiliseerisid sotsiaalset maailma pikka aega, on kadumas, tõstes esile uued identiteetid. Seda niinimetatud identiteedi kriisi vaadeldakse osana laiemast

muutuste protsessist, mis nihestab modernsete ühiskondade keskseid struktuure ja protsesse ning õõnestab raamistikku, mis tagas indiviididele stabiilse „ankrus seismise“ sotsiaalses maailmas. (Hall 1995: 569)

Ka Berger ja Luckmann (1991) peavad identiteeti ebapüsivaks ning ajas muutuvaks. Identiteedi uuesti määratlemine ei ole tingitud ainult uutest enda defineerimise võimalustest, vaid just ühiskondliku olukorra ja maailmapildi muutusest. Objektivsest küljest on identiteet teatud positsioon teatud maailmas, ja ta on subjektiivselt omastatav ainult koos tolle maailmaga. Maailmapildi ehk maailma tõlgendamise aluseks teatud ühiskonnas oleva „sümboolse kõiksuse“ kokkuvarisemine ja uuesti konstrueerimine tingib ühiskonna liikmete vajaduse end uuesti defineerida suhtes uue maailmapildiga. (Berger & Luckmann 1991)

Internetti võib pidada uueks maailmaks, mistõttu on selles maailmas osalejate vajadus eneste identiteeti teatud suunas kujundada või koguni välja vahetada ja juurde luua üsna loomulik asjade käik. Kui muutub keskkond meie ümber, ei saa ka meie ise päriselt endiseks jääda. Kas ja mil määral virtuaalsuses osalejate identiteedid muutuvad, sõltub muuhulgas konkreetse indiviidi kultuuritaustast, väärtushinnangutest, positsioonist ja miks mitte ka julgusest eksperimenteerida, riskida.

Halli järgi on identifitseerimine kui strateegiline ja positsiooniline vaade identiteedile kasulik: see aktsepteerib, et identiteedid pole mitte kunagi ühesugused ning et hilisel modernsel ajal on need üha rohkem killustunud ja purunenud, tihti huvitavad ja vastakad diskursused, praktikad ja positsioonid. Need on radikaalse ajaloolistamise subjektid ja on püsivalt muutumise protsessis. (Hall 2000: 17)

Absoluutse tähtsusega Halli identifitseerimise mõistes on erinevuse roll identiteedi määramisel – kõik identiteedid sõltuvad välistamisest, „teistsugususest“. Kes me oleme, määratletakse selle järgi, kes me ei ole. Probleem erinevustega tegelemisel, milleni see idee juhatab – niinimetatud hierarhia vägivaldsus, mis on ette nähtud sissearvatute ja väljaarvatute vahel – varjutab identiteedi olemust. Kindlasti paneb selline lähenemine

paika identiteedi „töötamise“ küberruumis – teatud kriitikute järgi kaotab küberruum hierarhia, muutes erinevused nähtamatuks, samas kui teiste arvates sõnastab küberruum erinevused ümber, luues isegi kinnisideid ja ebajumalaid. Kuidas iganes me mõistame, kes me oleme, selge on see, et identiteedi küsimused nõuavad mõtlemist teistele ehk neile, kes meie ei ole. (Bell 2001: 117)

Interneti näol on meil katseteks uus laboratoorium, mis on palju paindlikum ja avatum kui see, mida pakub päriselu. Võimalused uute identiteetide loomiseks ja proovimiseks on märkimisväärsed. Mõned meie uutest minadest võivad olla väga ähmaselt kujutatud, väga ajutised, kõigest „pilotidentiteetid“, mille omanikud kiiresti hülgavad. Teised võivad jälle areneda vägagi isikupärasteks persoonideks, kelle elu ekraanil näib isegi reaalsem kui päriselu. (Wallace 2002: 79)

Virtuaalse kommunikatsiooni kehatuse maailmas on ka identiteet ebamäärane. Paljud reaalses maailmas meie iseloomu ja sotsiaalse rolli väljendavad põhitunnused puuduvad. Reaalses maailmas eksisteerib üks loomupärane „ise“. Norm on üks keha, üks identiteet. Kuigi „ise“ võib läbi aja ja olukordade olla kompleksne ja muutlik, kindlustab see inimese keha muutusi ja laialivalgumist stabiliseeriva ankruga. Virtuaalne maailm on teistsugune. Informatsioon levib ja valgub laiali, pole seadusi informatsiooni säilitamiseks ega ühendamiseks. Selle kombitamatu ruumi elanikud valguvad samuti laiali, vabad keha ühendavast ankrust. Üks inimene saab luua mitmeid elektroonilisi identiteete, mis on seotud üksnes oma üldise eelkäijaga; see siduv lüli, olgugi et virtuaalmaailmas nähtamatu, on suure tähtsusega. (Donath 1999)

1.4 Maskid ja rollimäng Interneti-suhtluses

“Valedeta sureks inimkond meeleheite ja igavuse kätte,” kirjutas Anatole France kahekümnendatel aastatel. Kui see on tõsi ning valed toovad tõesti põnevust ja rõõmu, siis oleme leidnud ühe põhjenduse Interneti veetlusele (Wallace 2002: 61). Võrgumaailma omadused võimaldavad suurt hulka erinevaid rollimänge, pettusi, pooltõdesid ja liialdusi, osaliselt seetõttu, et seda soodustavad anonüümsus ja auditoorsed märguanded, kuid samal

ajal isoleerivad need meid tagajärgedest. Isegi kui me pole võrgus päris anonüümsed, tunneme end füüsilise vahemaa ja sotsiaalse läheduse puudumise tõttu vähem kammitsetuna, meie avastamine pole nii tõenäoline ja me oleme veidi vähem oma moraalsete tõekspidamiste mõju all.

Sotsioloog Brenda Daneti (1998) järgi kindlustab trükitud tekst maski kasutamise. Tihti kehastuvad mehed naisteks ja vastupidi. Meest huvitab, mis tunne on olla naine või januneb ta tähelepanu järele, mis reeglina naistele osaks saab. Naine omakorda tahab välistada seksuaalse ahistamise ning tunda, et võib vabalt olla pealetükkiv. Soo defineerimisel kasutab Danet Ervin Goffmani definitsioone: „kultuuriga kehtestatud sugude vahelised normid ja suhted“ (Ekins & King 1996: 1); „me omistame sugu...iga kord, kui näeme uut inimest“ (Kessler & McKenna 1972: 2).

Küberruumis on alati “öö” (Danet 1998: 131). Kuna suhtlus on peamiselt tekstipõhine, ei näe inimesed üksteist. Isegi peamised tunnused nagu sugu ja vanus pole nähtavad.

Oluline on meie arusaam Interneti kui sotsiaalse keskkonna reeglitest ja sellest, kas me peame kehtivaks samu reegleid, mis päriselus, lapsepõlve rollimängureegleid, midagi nende vahepealset või sootuks teistsugust. Kui kõik etendavad mingit rolli ja teised on sellest teadlikud, siis erilisi probleeme ei teki. Mis saab aga siis, kui hüppame rollimänguraamistikku, milles meie võrguperson päriselu-minast märgatavalt erineb, ja teised seda ei tee? Siinkohal hakkab rollimäng segunema sugugi mitte nii süütute pettusevormidega.

Pettusetantsuks läheb vaja vähemalt kaht osapoolt: üks saadab välja vale ja teine võtab selle vastu. Vähesed suudavad eristada valet tõest lihtsalt passiivse pealtvaatajana, veidi rohkem edu töötab võimalus petjaga suhelda ehk verbaalselt tantsida. Kui midagi näib viltu olevat kas seetõttu, et saatja on liialt üksikasjalik või väldib kontakti, tekivad meil kahtlused ja me lähetame ise teele mõningad strateegilised katsed. Enamasti ei taha me, et partner meie kahtlustest teaks – vähemalt mitte veel –, nii et peame ka ise nutikalt saladust hoidma. (Wallace 2002: 77)

Internetis võivad pettekahtlusi esile kutsuda ka meie endi stereotüübid selle kohta, kuidas teatud inimesed peaksid käituma. Ootame pidevalt, et inimesed käituksid etteaimatavalt, vastavalt oma vanusele, soole, ametile, rassile või positsioonile. Me ootame teismelistelt ohtrat slängikasutust, ja kui keegi teismeliste jutukas seda ei tee, võidakse kahtlustada, et ta valetab oma vanuse kohta. Samuti võidakse arvata, et see, kes oma sõnumitesse liberaalselt sõna „vinge“ lisab, on tegelikult alaealine, kuigi väitis end olevat vanema. Me peame naisi meestest emotsionaalsemateks ja seega võib meis kahtlust äratada mehenimega tegelane, kes vabalt oma tundeid väljendab. (Wallace 2002: 79)

Stereotüübid on kipakad kargud, ent kergus, millega võrgus identiteediga eksperimenteerida saab, ja selliste eksperimentide avastamise problemaatilisus teeb inimesed haavatavamaks. Võrgus kasutame selliste otsuste tegemiseks stereotüüpe isegi rohkem kui päriselus, midagi muud meil ju pole. (Wallace 2002: 79)

1.5 Grupid ja grupitunne küberruumis

Termini **grupp** defineerimine on ka salapärase omadussõna „virtuaalne“ lisamiseta küllalt keeruline. Üks lühike definitsioon määratleb, et grupp on kaks või enam inimest, kes suhtlevad omavahel ja mõjutavad üksteist. Definitsioon näib küllalt selge ja rahuldav, kuni ei hakata mõtlema inimestele liftides, teatris või ühes ja samas metroovagunis. Sellisel juhul on inimesed küll sunnitud lähestikku viibima, kuid nende suhtlemine ja teineteise mõjutamine on juba kaheldav. See, kui palju füüsiliselt lähestikku olevad inimesed suhtlevad, varieerub suuresti sõltuvalt olukorrast – üks väike muudatus olukorras võib siduda hulga indiviide rühmaks, mis vastab kenasti traditsioonilisele grupi definitsioonile. (Wallace 2002: 84)

Nagu päriselus, nii esineb ka Internetis mitmesuguseid gruppe. Mõned koosnevad peamiselt inimestest, kes juba tunnevad üksteist ja kasutavad võrku lihtsalt kui vahendit, millega saab silmast silma kohtumiste vahepeal sidet pidada ja ideid vahetada. Võrgupioneeridest uurijad lähenesidki sellele meediumile tihti peale just sel moel. Teised virtuaalgrupid koondavad võrgu kaudu ühiste huvidega inimesi, kes veel üksteist ei tunne.

Kui aeg ja tingimused seda võimaldavad, võivad neist mõned lõpuks kohtuda, näiteks ametlikel või seltskondlikel koosviibimistel. Skaala teises otsas on virtuaalgrupid, mille liikmed üldse ei eeldagi kohtumist päriselus, sellisel juhul loevad vaid ühised huvid. Need on grupid, kus ühtekuuluvustunne, kui see üldse tekib, peab rajanema võrgus suhtlemise dünaamikal. (Wallace 2002: 84)

Skeptikud on ikka kahelnud, kas arvuti vahendatud keskkonnas võivad tekkida tihedalt seotud grupid. Mõned usuvad, et tavaliste sotsiaalsete märkide puudumise ja nii paljude Interneti-suhete ajutise iseloomu tõttu ei saa tekkida tõelist grupitunnet. Tõepoolest, ühtset gruppi toetavad foorumid tekivad ja kaovad võrgus muret tekitava kiirusega. Psühholoog Patricia Wallace võrdleb väljasurnud võrgukeskkondi kohvikutega, mille pettunud omanikud naiivselt uskusid, et just nende asutusest saab seltsielu keskus, kuid mille laudad ikka tühjaks jäävad. Näiteks toob ta olukorra, kus Interneti-kasutaja liitub postiloendiga, mille nimi teda huvitab, kuid avastab, et loend on sama hästi kui „koomas“ ja endised osalejad ammu lahkunud. (Wallace 2002: 81-82)

Vaatamata paljude Interneti-foorumite ajutisele ja haprale naturile, on olemas tõendid, et sageli siiski tekib väga tugev grupitunne, kuigi pole päris selge, miks see ühes grupis tekib, aga teises mitte.

Kindlasti on grupitunde tekkimisel oluline mõjutegur erinevate maade kultuur ehk rahva kuulumine pigem individualistlikku või pigem kollektivistlikku ühiskonda. Teoses „Eesti ja eestlased võrdlevas perspektiivis: kultuuridevahelisi uurimusi 20. sajandi lõpust“ kirjutab Anu Realo, et kui muu maailm peab Eestit pigem kollektivistlikuks maaks (kusjuures kollektivistlikud väärtused pärinevad paljude kultuuri-uurijate hinnangul Nõukogude okupatsiooni ajast, mil rõhutati kollektiivi ülimumust indiviidi ees), siis eestlaste endi seas on tugevalt juurdunud müüt, et eestlane on läbi ja lõhki individualist. Meediastki on Realo hinnangul kõlama jäänud, et eestlane on individualist, kes hoolitseb ennekõike iseenda hea äraolemise eest ega omista kaaskodanikele erilist tähtsust. Mõnevõrra üllatavalt kroonivad individualistide tippu hoopiski Ameerika Ühendriigid, kuigi ameeriklasi on ju alati keskmisest seltskondlikumaks peetud. Samas, võib-olla on

ameeriklased siiski altimad gruppidesse koonduma ja grupitunnet kogema, sest just gruppi kuulumine pakub sageli soodsat võimalust piiritletud seltskonnas silma paista ja teistest erineda.

Mõnel inimesel tekib väga tihe side võrgukaaslastega ja see võib osutuda palju tugevamaks indiviidi päriselusuhetest. Ent vaatamata sellele, et inimesed oma gruppidesse kiinduvad, on nende tunded siiski vastuolulised ja vahel tõmbuvad nad aktiivsest osalemisest tagasi, et selle kummalise kogemuse üle järele mõelda. (Wallace 2002: 83)

Kogu eeltoodud teoreetiline raamistik pakub huvitavaid tähelepanekuid ja seisukohti, millele otsin kinnitust või ümberlukkamist töö empiirilises osas. Põhiprobleemid, millele intervjuusid lahates keskendun, hõlmavad Interneti-suhtluse vastandumist reaalsele suhtlusele, Interneti-suhtluse usaldusväärsust ning grupitunde tekkimist virtuaalses keskkonnas. On üsna ilmne, et erinevates kultuurides võivad Interneti kasutamine ja näiteks Interneti-suhtluse roll olla kardinaalselt erinevad. Kuidas on olukord meie pisikeses, aga vägagi internetiseerunud Eestis, sellest lähemalt juba empiiriliste tulemuste juures.

2. METOODIKA

Käesoleva bakalaureusetöö empiirilise osa meetod on kvalitatiivintervjuu. Intervjuud viisime läbi 2005. aasta jaanuaris 4-liikmelise üliõpilastest koosneva uurimusrühmaga koosseisus Marko Paloveer, Piret Reiljan, Kristiina Tagel ja Urmas Rosenberg. Kokku tegime 16 süvaintervjuud, neist üheksa naiste ja seitse meestega. Intervjuu küsimused töötasime samuti välja rühmatöona Pille Runneli ja Pille Pruulmann-Vengerfeldti juhendamisel. Et küsimuste sobivust enne kasutamist testida, tegime uurimisrühmas omavahel pilootintervjuud, mille tulemustest lähtuvalt täiustasime intervjuu kava. Intervjuude kokkuleppimisel aitas uuringufirma Faktum.

Ülevaade uurimisrühma tööjaotusest, intervjuude pikkusest ning toimumise kohast on kättesaadav **LISA 1** all.

2.1 Valimi kirjeldus

Intervjuude valimi panime kokku inimestest, kes 2002. aastal osalesid Tartu Ülikooli ajakirjanduse ja kommunikatsiooni osakonna uuringus „Mina. Maailm. Meedia“ (Meema) ning andsid toona nõusoleku vastata tulevikus täiendavatele küsimustele.

Kõige tähtsam oli valimi koostamisel jälgida, et intervjuueeritavate hulgas oleksid esindatud kõik kuus Meema uuringus paika pandud kasutajatüüpi (Runnel & Vengerfeldt 2004):

- 1) **vähekasutaja** (väheaktiivne suhe Internetiga ja kindlate kasutuseelistuste puudumine);
- 2) **virtuaalses avalikkuses osaleja** (orienteeritud eeskätt foorumites ja jututubades osalemisele, kommentaaride lugemisele ja kirjutamisele);
- 3) **mitmekülgne interaktiivne võrgus olija** (Interneti-kasutuses on kesksel kohal isikutevaheline suhtlemine, praktilise info saamine, märkimisväärse tähtsusega on ka üldiselt vähemolulised ostud ja erootika);
- 4) **eraeluliste teenuste kasutaja** (orienteeritud mitmekesise info saamisele, kuid esiplaanil on see, mis seondub eluaseme, töö ja reisimisega, mõnevõrra vähem kohtamisteenustega, pere ja tervisega);

- 5) **suhtleja** (olulisim on isikutevaheline suhtlus, teised kasutusalaad peale foorumites ja jututubades osalemise, kommentaaride lugemise ja kirjutamise, on väiksema tähtsusega);
- 6) **mitmekülgne infokasutaja** (Interneti kasutamisel on oluline erialane ja õppimisega seonduv info, samuti majanduslik, õiguslik, poliitiline jms info ning kõikvõimalik praktiline info).

Erinevate kasutajatüüpide identifitseerimisel olid abiks Meema uuringu käigus täidetud ankeedid, mida Faktum osalejate nõusolekul kasutada võimaldas.

Lõplik valim kujunes pärast kahte intervjuude kokkuleppimise ringi. Lisaks kasutajatüüpidele jälgisime ka seda, et vastajad oleksid võimalikult erineva vanuse ning sotsiaalse staatusega.

Esimeses ringis valisime intervjuueeritavad järgmiste kriteeriumite järgi:

- 1) eesti keelt kõnelev;
- 2) Tartu linna elanik;
- 3) Interneti-kasutaja;
- 4) Nõus intervjuud andma.

Nii jäi sõelale 16 inimest, kellest intervjuu õnnestus Faktumil kokku leppida 11-ga., kusjuures ülekaalus olid mehed. Kuna Tartus jättis üks inimene kokku lepitud intervjuule tulemata, saime lõpuks tehtud kümme intervjuud (seitsme mehe ning kolme naisega).

Et intervjuueeritavaid jäi väheks, otsustasime teha ka teise ringi. Valim moodustus sedapuhku nende kriteeriumite alusel:

- 1) eesti keelt kõnelev;
- 2) Tallinna elanik;
- 3) naine;
- 4) Interneti-kasutaja;
- 5) nõus intervjuud andma.

Kriteeriumitele vastas 18 inimest, kellest valisime välja kuus vastajat. Kõigi valitutega õnnestus Faktumil intervjuu kokku leppida ning kõik kuus intervjuud said ka tehtud.

2.2 Intervjuu struktuur

Intervjuu struktuur oli suunaga üksikult üldisele. Alustasime inimese argielu tasandilt, väärtushinnangutest jms, et liikuda üldisemate teemade ning abstraktsemate mõistete juurde.

Intervjuu koosnes kuuest suuremast valdkonnast:

- 1) sotsiaalne võrgustik, kodu, sõbrad, õppimine, töö, huvid ja harrastused;
- 2) arvutid ja Internet: kogemused, ootused, harjumused, hüved, hoiakud, motivatsioon;
- 3) Internet ja sotsiaalne võrgustik, suhtlemine;
- 4) info otsimine;
- 5) tarkvara ja riistvara: hirmud, oskused;
- 6) info ja kommunikatsioon, infoühiskond (mõiste tähendus, kokkupuude sellega).

Erinevad valdkonnad on bakalaureusetöös ühtlasi ka uurimisgrupi liikmete fookuseks. Intervjuu kava on kättesaadav **LISA 2** all.

Intervjuude transkriptsioonid ja helifailid on salvestatud tööga kaasas olevale CD-plaadile. Samal plaadil on käesolev bakalaureusetöö ka elektroonilisel kujul.

3. VASTAJATE TUTVUSTUS

Järgnev tabel võimaldab identifitseerida empiiriliste tulemuste esituses koodidega (N1, N2...M1, M2 jne) tähistatud intervjueeritavaid. Tabelis esitatud info on kogutud nii 2002. aasta uuringu „Mina. Maailm. Meedia“ profiilidest kui ka süvaintervjudest.

Kood	Vanus	Tegevusala	Amet	Kasutajatüüp	Elustiil
N1	31	põllumajandus	riigiametnik	mitmekülgne interaktiivne võrgusolija	tööle orienteeritud kultuurilembeline
N2	50	psühholoogia	vabakutseline	mitmekülgne infokasutaja	tööle orienteeritud kultuurilembeline
N3	38	majandus	analüütik	mitmekülgne infokasutaja	tehniliselt harrastuslik
N4	59	(telefonivõrk)	pensionär	vähekasutaja	väga passiivne
N5	25	halduskorraldus	tudeng	mitmekülgne infokasutaja	uue meedia ja seltsielukeskne
N6	39	poliitika	ametnik	virtuaalses avalikkuses osaleja	tööle orienteeritud kultuurilembeline
N7	27	(bioloogia)	lapsega kodus	eraeluliste teenuste kasutaja	lugemiskeskne
N8	42	käsitöö	FIE	mitmekülgne interaktiivne võrgusolija	tööle orienteeritud kultuurilembeline
N9	22	sotsiaaltöö	töötav tudeng	suhtleja	mitmekülgsest aktiivne
M1	48	põllumajandus	jurist	mitmekülgne infokasutaja	hasartne, meelelahutuslik
M2	26	ettevõtlus	töötav tudeng		hasartne, meelelahutuslik
M3	60	haridus	koolijuht	eraeluliste teenuste kasutaja	tööle orienteeritud kultuurilembeline
M4	24	arstiteadus	töötav tudeng	eraeluliste teenuste kasutaja	uue meedia ja seltsielukeskne
M5	20	ehitus	töötav tudeng	mitmekülgne interaktiivne võrgusolija	uue meedia ja seltsielukeskne
M6	19	metalli eriala	meistri abi		hasartne, meelelahutuslik
M7	25	meelelahutus	baarman	mitmekülgne interaktiivne võrgusolija	hasartne, meelelahutuslik

Tabel 1 – Intervjueeritavaid tähistavad koodid koos neid iseloomustavate kategooriatega.

- Tabelis on esile tõstetud **vanus** ja **kasutajatüüp** kui uurimuse seisukohalt olulisimad tunnused vastanute identifitseerimisel;
- Koodides tähistab N naist ja M meest;
- Vastanute keskmine vanus on 35 aastat (eavahemik ulatub 19-st 60 eluaastani).

4. EMPIIRILISE UURINGU TULEMUSED

4.1 Alternatiivsete suhtlusvahendite kasutamine

Internet on uustulnukana kahtlemata suhtlemise tähendust muutnud, sest nüüd ei tähenda suhtlus enam sugugi silmsidet, hääle kasutamist ega postiga kirja saatmist. Piisab sellest, kui meil on arvuti, Interneti-ühendus ning mõni kaaslane, kellel on need kaks tingimust samuti täidetud. Et aga intervjuudes osalenute suhtlemisharjumustest aimu saada, uurisime, milliseid suhtlusvahendeid nad kasutavad ja eelistavad. Tabel erinevate suhtlusvahendite kasutamise kohta on kättesaadav **LISA 3** all.

Suhtlusvahendite olulisust oma igapäevaelus hindasid needsamad kasutajad ka 2002. aasta uuringus „Mina. Maailm. Meedia“. Et luua võrdlusmoment praeguste tulemustega, on **LISA 4** all toodud tabel, mis näitab intervjueeritavate toonaseid eelistusi erinevate suhtluskanalite osas. Põhitulemusena selgus, et eranditult kõik uuringu valimisse kuuluvad vastanud pidasid Meema küsimustikku täites kõige olulisemaks vahetut suhtlemist, tähtsusele teiseks osutus mobiiltelefon ning kolmanda koha hõivas *e-mail*.

Nüüd aga süvaintervjuude tulemuste juurde. Kuigi kõik vastanud on Interneti-kasutajad, selgus, et Interneti-põhist suhtlemist eelistavad alternatiivsetele võimalustele vaid üksikud inimesed. Pooltele vastanutest meeldib helistada (kas mobiili või lauatelefoniga) ning üks kolmandik eelistab näost näkku suhelda. Telefoni kasuks rääkis kõigi vastanute puhul kiirus ja mugavus.

Ta on taskus kogu aeg ja kui mingi mõte tekib, tahad sõprade-tuttavatega suhelda, siis võtad välja, valid numbri ja ongi kõik. (M4)

Sellepärast, et noh... kui nüüd võrrelda näiteks kirjutamisega, siis mulle ei meeldi kirjutada, mulle meeldib rääkida kohe, see on minu arust kõige lihtsam. (N6)

Näost näkku suhtlemise suurimaks eeliseks pidasid vastanud isiklikku kontakti, mis võimaldab näha kaaslase emotsioone.

No näost näkku on ikka kõige parem. Sellepärast, et siis nagu... sa võid seal telefonis rääkida, okei, häälest saab veel aru, kas inimene mõistab sind, on ta pettunud, on ta solvunud, on ta rõõmus. Aga kui sa trükid seal, siis saad ainult nägudest (emoticon – erinevaid tujusid väljendavad pildikesed) aru, kas ta on nüüd kurb, kui ta viitsib neid teha. Ma arvan, näost näkku on ikka kõige parem. (N5)

Need vähesed vastanud, kes oma lemmikuna *e-maili* või MSN-i kasutamise esile tõstsid, hindavad Interneti-põhise suhtluse puhul mugavust ja suuremat vabadust oma aega planeerida. Interneti teel suhtlemine on ka vähem pealetükkiv kui näiteks helistamine.

Internetiga seotud suhtlusvahendid meeldivad mulle seepärast, et ma kirjutan ära ja ma tean, et inimene vastab mulle siis, kui talle sobib. Telefoniga on see, et ma surun ennast peale. Ta peab selle vastu võtma, ta peab muga praegu rääkima, siis Internetis nagu... aga jah, just selle pärast, et lugeda meili. (N1)

Kuigi absoluutse lemmiku tiitlit Interneti-suhtlus suurema osa vastajate puhul ei pälvinud, mainis kasutatavate suhtlusvahendite hulgas *e-maili* kasutamist siiski enamik vastanuid. Peamine seisukoht oli see, et kui on vaja edastada kiire teade, sobib kõige paremini telefonikõne, kui aga soovitakse pikemalt rääkida ning kaugemal elavate sõprade käekäiku uurida, valitakse *e-mail*. MSN-i kasutamist mainis samuti üle poole vastanutest. MSN-i puhul toodi välja asjaolu, et kui parasjagu vajalik inimene MSN-is kättesaadav on, eelistatakse sel teel suhtlemist helistamisele. Siin on kindlasti oluline asjaolu, et MSN-is saab tasuta suhelda, telefonikõne aga maksab.

Interneti-põhiste suhtluskanalite kasuks räägib kindlasti ka distants, mis võimaldab vajadusel paremini oma emotsioone vaos hoida kui vahetul või telefoni teel suhtlemisel.

Võib-olla teinekord on jälle teatud isikud, kellega ongi parem suhelda just e-maili kaudu või isegi päris paber kandjal, et jääda rahulikuks ja viisakaks, et võib-olla telefoni teel lähed endast välja. Selles mõttes see on üks võimalus. (M1)

Mida aeg edasi, seda rohkem räägitakse Interneti pealetungist igas eluvaldkonnas. Praeguste süvaintervjuude põhjal võib siiski nentida, et näost näkku suhtlemine ning telefoniga helistamine on inimestele rohkem meelt mööda kui veebis kommunikeerumine.

4.2 Virtuaalne suhtlemine versus vahetu suhtlemine

On üsna ilmne, et suhtlemist virtuaalses keskkonnas ei saa pidada identseks suhtlemisega reaalses elus. Omaette küsimus on aga, kas ja kui palju Internetis suhtlejad ise enda ja teiste käitumise varieerumist tunnetavad või seda hoopiski tunnistada sõandavad.

Süvaintervjuudest selgus, et peaaegu kõik vastanud peavad Internetis suhtlemist suuremal või vähemal määral erinevaks suhtlemisest reaalses elus. Kõige sagedasem põhjendus oli, et kaaslane pole nähtav ja seetõttu lähevad emotsioonid suures osas kaduma.

Eks ta natuke teistmoodi ole ikka, selles suhtes, et ei näe ja sa ei jälgi ja vahel sa ei suuda nagu tajuda, mida inimene ütleb ja kas ta räägib nii-öelda tõsiselt, irooniliselt, teeb nalja või... Ütleme seda taset meil ei ole nagu võimalik hinnata. (N3)

No ikka on erinev. Et noh, kui sa MSN-is räägid inimesega reaalses, sa ikkagi ei näe ja noh, kehakeel kohati loeb ju päris palju. Nii et ta on siis selline... ta ei ole nii emotsionaalne. Kõiki vigureid või siukseid, situatsioonikoomikat nagu ei saa kuidagi täielikult kätte. (N7)

Intervjuudes uurisime veel, kas vastaja kui Interneti-kasutaja tunneb end virtuaalses keskkonnas suheldes julgema ja avatumana kui silmast silma suheldes või hoopiski vastupidi. Arvestades enamiku vastanute seisukohta, et Interneti-suhtlus erineb mingil määral tava-suhtlusest, oli üllatav, et kaks kolmandikku vastanutest kinnitas samal ajal, et nemad ise suhtlevad Internetis täpselt samamoodi nagu reaalses elus, tundmata ennast julgema, avatuma või vastupidiselt kinnisema ja tagasihoidlikumana.

Ee, ma arvan, et see jääb enam-vähem samale tasemele nagu tavaelus, et... ei näe põhjust küll, miks ma peaks olema avatum, kui silmast silma inimest ei näe. (M2)

Ei, ikka samamoodi nagu silmast silmagi. (M4)

Vähesed leidsid, et nemad on tõepoolest avatumad ja julgemad.

Olen. Noh, mitte nüüd selles mõttes, et ma julgen Internetis kõike, ma julgen ka päriselus öelda, aga mul läheb selle pointini jõudmiseks päriselus rohkem aega. (N1)

Paar vastanut nentis, et nemad ja nende suhtluspartnerid on võrgus olles hoopiski kidakeelsemad ega tunne ennast nii vabalt kui näost näkku suheldes.

Vot, ma ei ole nagu selles suhtes otseselt identifitseerinud, kes kuidas käitub. Ütleme, ma tean seda, et mõned inimesed, noh, sõbrannad või kes kirjutavad meili teel, et siis nad kipuvad olema natuke napisõnalised või nad on nagu kogenematud, nad ei kasuta seda intensiivselt ja siis see on nagu natuke tuimem. (N3)

Võiks arvata, et Internetis, kus suhtluspartnerit ei nähta, on halbu uudiseid mugavam edasi öelda kui silmast silma suheldes. Intervjuudest selgus siiski, et ebamugavate sõnumite edastamiseks Internetti reeglina ei kasutata.

No kui ma sõpradega suhtlen, siis on kõik ikka ühtemoodi. Minul ei ole seda vahet, et kui mul on ikka vaja midagi öelda, siis ma pigem, kui midagi on halba vaja öelda, siis ma pigem ütlen talle seda näkku, kui see, et ma teda hakkam nüüd, veebis suhtlema temaga, ei. (N5)

Jah, see võib küll olla kergem, halba uudist öelda. Aga noh... aga samas jälle, ütleme näiteks, noh, nüüd sõbrale halba uudist on muidugi minu jaoks kergem Internetis, aga ma tunnen, et see on alatun, et ma pean ikkagi seda näost näkku tegema, on vaja teda eks ole lohutada ja kõik. Et see on nüüd täiesti selline, kuidas ma ütlen, endale elu kergemaks tegemine. (N2)

Internet võimaldab alati mingil määral anonüümsust, mis toob sageli kaasa kahtlusi oma vestluspartneri aususe suhtes. Eriti suur on valede ohvriks langemise tõenäosus muidugi

siis, kui suheldakse võõraste inimestega. Ent ka oma sõbrad või tuttavad võivad Interneti olemust väiksemate ja suuremate valedes levitamiseks ära kasutada. Nii võib arvata, et Internetis suhtlemine muudab valvsaks.

No tähendab see, et kui ma ei näe inimest, noh, näost näkku, et siis ma ei usu teda lihtsalt. See et, noh, ma arvan, et ma saan aru, kui mulle valetatakse, aga kui ta Internetis, noh... Tähendab Internetis ma ei usu, et ta räägib õigust, ütleme sedasi siis. (N2)

Võib eeldada, et Interneti-suhtluse eripärad on eriti võõrad ja harjumatud neile kasutajatele, kes pole tohutu internetiseerumisega kaasa läinud ning on truu varasematele juba tõestatud suhtlusvahenditele. Internetis toimuv võib näida ebareaalne, sest sageli puudub vestluspartneriga nii silmside kui ka häälekontakt.

No mul on vaja ütlemes sellist silmsidet või kas või seda sõnalist kuulmist. Mul on mitu korda niimoodi olnud, et keegi räägib MSN-is ja ma sõbraga juttu ajan, aga sa tunned, et ma pean talle ikkagi helistama ja siis ma ikkagi helistan talle ja räägin jutu ära. See ei ole nagu vabandus minu arust, et ma kümme minutit tagasi Internetis rääkisin temaga. See ei ole nagu reaalne või ma ei tea. (M4)

Siinkohal tuleb mängu kontrast erinevate põlvkondade või siis näiteks erinevat tüüpi Interneti-kasutajate vahel. Kui ühe jaoks on Internet ebareaalne ja võõras koht, siis teise jaoks võib see olla reaalsemgi kui elu.

Paljudel nagu Internet ongi oma elu ja töö jaoks. Nende jaoks see ongi nagu reaalne maailm. Ma olen seda ka kogunud. Siinsamas, kus ma elan, oli üks naabritüdruk, kelle jaoks see oligi peamine tegevus nagu. See oligi reaalne maailm, kõik käis nagu täiesti Interneti kaudu. Minu jaoks on see nagu täiesti võõras maailm. (M4)

Intervjuudest käis tugevalt läbi seisukoht, et Internet muudab laisaks ja teeb elu mugavaks. Kindlasti väljendub ülemäärane mugavus ka suhtlemises. Näiteks MSN Messenger, kus

saab sõprade või miks mitte ka võõraste inimestega privaatsest lobiseda, vähendab kahtlemata soovi ja vajadust külas käia, väljas kohtuda, kirju saata ning isegi telefoniga helistada.

Ma arvan, et kindlasti on muutnud suhtlemisharjumusi. Et kui olid varem võib-olla konkreetsemad, siis Internet ja tegelikult mobiiltelefonid ka on muutnud seda üldisemaks. Et täpsust on praegu palju vähem. Ma arvan, et Internet teeb laisemaks ka ja see kulutab minu meelest väga palju aega ära, kui sa ei viitsi sundida ennast midagi tegema. (N9)

Suhtlemise mugavus ja kiirus tuligi päevakorda eelkõige küsimuse juures, kas inimesed on oma harjumusi seoses Internetiga kuidagi muutnud. Aeg on raha, nagu öeldakse, ja Internet aitab paljuski aega kokku hoida.

Jaa. Sõpradega suhtlemine on hea. Kirju ei pea kirjutama, telefoniga ei pea rääkima. (N1)

Noh, kindlasti on, jah. Ta on mugavamaks teinud. (M1)

Mmm, võib-olla enam ei suhelda nii aktiivselt näost-näku kui.. Selles mõttes, teatud mõttes on ilmselt suudetud aega... aega katsutakse kokku hoida selles mõttes, suhtlemise mõttes. Ja ma arvan, et ka ajakirjanduse tellimine võib olla muutunud vähemaks või ütleme paber kandjate lugemine on väiksemaks muutunud või nagu kontsentreeritum rohkem, ütleme niimoodi, et vaadatakse üle, kas on midagi ja kui on, et alles siis hakatakse nii-öelda paber kandjat otsima. (N3)

Internetiga seondvalt on palju diskuteeritud selle üle, kas Internet tõrjub aja jooksul välja raamatud ja kuidas see on juba praktiliselt välja tõrjunud kirjade saatmise posti teel. Tähelepanek, et Interneti-suhtlus on muutnud kirjade ja postkaartide rolli teisejärguliseks, et mitte öelda peaaegu olematuks, tuli selgesti välja ka neist intervjuudest.

Ma arvan küll, no tähendab see, et ega vist enam ei saadeta jõulukaarte ka, eks ole, saadetakse Internetiga laulev pildike. Et on kindlasti. (N2)

Kokkuvõtteks võib öelda, et inimesed tajuvad selgelt virtuaalse suhtluse ja reaalse suhtluse vahelisi erinevusi, rõhutades eelkõige nähtamatust ja häälekontakti puudumist. Samal ajal aga ei arva keskmine Interneti-kasutaja, et tema ise Internetis teadlikult kuidagi teistmoodi käituks kui tavaelus.

4.3 Interneti-suhtluse usaldamine ja pettus virtuaalmaailmas

Nagu juba eespool märkisin, on Interneti-suhtluse puhul väga olulised kaks asjaolu: 1) me ei näe oma suhtluspartnerit (v.a juhul, kui kasutame veebikaamerat, mis pole aga väga levinud); 2) me ei kuule oma vestluspartneri häält (ka siin on erandeid, näiteks Interneti-telefoni Skype kasutamine, kuid ka see pole veel lausa massidesse jõudnud).

Süvaintervjuus küsisime Interneti-kasutajatelt, kas ja kui võrd nad Interneti-suhtlust usaldavad. Selgus, et enamik vastanuid ei usalda Interneti teel suhtlemist. Põhjuseks toodi enamasti anonüümsus, mida Internetis suhtlemine ja arvamuse avaldamine võimaldab.

Ma arvan, et noh, ega väga ei võiks seda usaldada, sest see, mis on selline, kuidas öeldakse, noh... noh, sa ei tea, kellega sa vestled seal. Ta vist on niimoodi, et ega vist, kui keegi avaldab ise arvamust, et ta on mingi TM või NB või... siis sa ei tea seda inimest, kellega sa seal suhtled. Et ma vist ei usalda, jah. (M3)

Kui just võtta sellised foorumid või jututoad, kindlasti ma ei usaldaks. Aga kui ma MSN-i kasutan, siis ma tean, kellega ma räägin, et vist ei ole ühtegi inimest, keda ma ei oleks nägupidi näinud või rääkinud, siukest inimest ei ole mul seal. Seda ma usaldan. Seda ma usaldan täielikult. (M4)

Paar vastanut ütlesid, et nemad usaldavad Interneti-suhtlust, kuna siiani pole ette tulnud ühtegi halba kogemust. Paar inimest jäi Interneti-suhtluse usaldamise suhtes täiesti neutraalseks ning vaid üks vastanu ei osanud seisukohta võtta.

Huvitav oli see, et Interneti-suhtlusele avaldasid umbusaldust ka need kasutajad, kes ise võrgus võõraste inimestega kunagi suhelnud pole.

Ega ma ei usaldaks küll, kui ma noh, niiviisi... See on ikka väga hea valetamise koht. Et noh, näiteks see, et ma nüüd tutvusin kellegagi Internetis ja usuksin, mida ta seal kirja paneb, seda ei ole. Ühesõnaga ma väga kahtleksin selles, mis on... muidugi on võimalik, et tõesti inimene on aus, aga noh, see paistab pärast, et... (N2)

Interneti usaldamise teemat käsitledes selgus intervjuude käigus huvitav vastuolu. Nagu juba öeldud, ei usalda suurem osa intervjuueeritavaid Interneti-suhtlust, ent samal ajal on enamik neist veendunud, et neid endid pole Internetis mitte kunagi ninapidi veetud ja niisamuti pole nad ka ise väidetavalt kellelegi vingerpussi mänginud.

Ei-ei-ei-ei, niisugust asja ei ole ma... a muidugi seal võib ju olla küll, et tehakse ja midagi seal, aga ei, minul ei ole sihkest asja olnud. (N4)

Ei ole mind veetud, lihtsalt ma ei ole võimaldanud seda, küllap veetaks. Ja ise ka ei ole kedagi vedanud. (N2)

Ei ole vist. Noh, kui tahad kellegagi suhelda, siis tähendab... tuleb ju tegelikult... sellest suhtlusest, kirjast tuleb kohe välja, mis inimene on, kiiresti tuleb tegelikult välja. (N8)

Niisugusest tulemusest võib järeldada, et inimesed on küll suures osas umbusklikud ja Internetis valitsevatest ohtudest teadlikud, ent iseennast nad nende pettustega ei seosta. Loomulikult jääb alati võimalus, et mõnda vastanut on siiski Internetis ninapidi veetud, kuid tema ise pole sellest teadlik.

Kõigist intervjuueeritavatest tunnistas süütu pettuse olemasolu vaid neljandik. Teooria ülevaates kirjeldatud rollimängu või enesele uue identiteedi loomist on aga harrastanud vaid üks intervjuueeritud Interneti-kasutaja.

Ah, ühesõnaga, läksin vale nime all sisse, ajasin ühel kutil pea segi ja leppisin kohtingu kokku. (M7)

Niisiis vahetas meessoost kasutaja võrgus sugu ja suutis oma rolli piisavalt hästi etendada, et jutuajamine kohtumise kinnitamiseni jõuaks. Kas tookordne suhtluspartner tõepoolest kohtumispaika ilmus, vastaja siiski öelda ei osanud, kuna tema ise läinud. Ülejäänud vastanud, kes tunnistasid, et on Internetis pisut nalja teinud, väljendasid end juba tagasihoidlikumalt, öeldes, et nalja pärast on mõnikord valetatud, aga kindlasti mitte paha pärast.

Jaa... Nime võib-olla ma ei avalda, aga niimoodi, et ma nüüd kedagi lähen niisama heast peast esindama... Okei, ma olen sõbra juures küll teinud nii, et keegi suhtleb temaga Messengeris, siis ma lähen tema eest rääkima, et niimoodi naljatamisi, aga mitte nii, et ma kujutan ette, et... Mhmm. (N5)

Pisiasjad... Või siis tõesti, et kui ma näen, et kellega ma arvutit jagan, ei ole parasjagu arvuti taga ja keegi räägib taga, siis ma olen lihtsalt vastu kirjutanud. Aeg-ajalt. (N9)

Selgus, et omamoodi Interneti-pettuseks peetakse mitte ainult otsest valetamist, vaid ka viirusi ja kõikvõimalikke reklaame, mis e-posti teel levivad.

Noh, mõned võib-olla reklaamid on võib-olla lihtsalt üllatavad, mmm, noh, selles mõttes, et algus on paljulubav, aga kui lähed allapoole, siis selgub, et on vaja raha maksta või ei tea mida veel teha, kümnele sõbrale veel edasi saata, nii et, noh... ma ei ütleks, et see ninapidi vedamine on, see on reklaam. (M1)

Et Internetis on lõbusate ja ehk süütumate pettuste kõrval ka tõsised ja kahjustavad valed, kinnitas oma looga üks vastanutest.

Ee, üks inimene pöördus minu poole ühe minu avaliku arvamuse suhtes ja ta esines kellegi teisena. Ta küsis, kasutas ära minu heatahtlikkust, selle tõttu ta sai kätte informatsiooni, mida ta siis tõlgendas endale huvipäraselt või meelepärasel viisil, moonutades seda ja siis avalikustas selle avalikus keskkonnas, kuhu kõik ligi

pääsevad, sealhulgas mind isiklikult solvates ja arvustades. Ja kui ma siis palusin, et ta vabandust paluks, siis sellele järgnes uus solvangute laine. (N3)

Interneti-suhtlusega kaasneb teatav salapära, mänguruum. Intervjuudest tuli välja, et inimesed ei söanda Internetis suhtlemist lõpuni usaldada ka siis, kui neil endil otsene kokkupuude pettusega puudub.

4.4 Kuivõrd peegeldavad Interneti-kommentaari avalikku arvamust ning mõjutavad nende lugejat?

Internet kubiseb portaalidest, kus iga tavakasutaja saab (enamasti anonüümselt!) väga erinevatel teemadel sõna võtta, olgu tegemist siis *online*-ajalehtede, aiandusfoorumi, naistefoorumi või mõne privaatse kommuuniga. Süvaintervjuudes uurisime, kuivõrd peegeldavad kõikvõimalikud kommentaarikeskustes vohavad mõtteavaldused avalikku arvamust. Vastuste järgi tekkis kaks suuremat seisukohta: 1) netikommentaari peegeldavad ainult agressiivset/negatiivset arvamust; 2) kuna seal avaldatakse arvamust anonüümselt, ei saa tulemust pimesi tõe pähe võtta, ent kokkuvõttes on siiski näha üldist hoiakut.

Agressiivse arvamuse näha Interneti-kommentaari suuresti seetõttu, et anonüümseks jäädes ei ole arvamuse avaldajad kohustatud sõnu valima. Pealegi on virtuaalne keskkond suurepärane koht emotsioonide mahalaadimiseks. Kui reaalses elus on palju pingeid, siis turvalisim koht enda väljaelamiseks on just nimelt veeb, sest seal saame varjuda kaitsva maski taha, mida kandes ei saa keegi meid isiklikult haavata. Üks kasutaja avaldas oma arvamust Delfi portaali kohta järgmiselt:

No kindlasti te mõtlete seda, kus igäüks oma viha välja valab. Tähendab, ma ütleks, et suhtun ka hästi, et on üks koht, kus ta paristab oma viha välja. Ja kui närv ei pea vastu neid lugedes, siis ära loe, eks ole. Et tähendab, me ei ole ju kohustatud seda lugema. Paljud ütlevad, et see on Delfi peldikusein ja mõtle kui jõle seal on, mis sa siis loed järelikult. Aga üldiselt see on ikka hea ventiil. Üks saab seal sõimata ja teine lugedes saab ka oma emotsioone välja elada, nii et... (N1)

Seesama vastanu arvab veel, et Internetis leiduvad kommentaarid on avaliku arvamuse suurendusklaas, mis tähendab, et kui avalikkus suhtub millessegi taunivalt, siis netikommentaaries on kohe hirmus pahasti öeldud.

Et Interneti-kommentaariid on enamjaolt anonüümsed, tekib lugejal muuhulgas ka usaldamise probleem. Vastanute jutust selgus, et sadade mõttetute ärplemistesse seas leidub üksikuid häid kommentaare, kust tõepoolest leiab huvitavat informatsiooni. Iseasi, kas kommentaarilehekülgede külastajal on piisavalt tahtejõudu asjalikke kommentaare välja noppida.

Sellistes kohtades, kus ma tean, et sellele teemale, mis iseenesest oleks huvitav, sellise sisulise kommentaari leidmine on raske, ütleme, need upuvad sinna sisse ära, siis sellistesse ma ei lähe, kuigi ma tahaksin nagu sisulist kommentaari ütleme või mingit arengut näha. Aga ütleme sellisel juhul, kui on nagu huvitav teema ja ma näen, et seal ei ole hommikul kell üheksa sada kommentaari juures, siis ma... siis ma lähen vaatan. (N3)

Eks ta mingil määral peegeldab, aga see ongi nagu ainuke asi, mida ei taha usaldada, ta on seal avalik, sinna kirjutatakse mida iganes. Et ma loen neid, aga ega ma... vat need... kõvasti välja teha, eriti need... tõsiselt küll ei võta neid kommentaare. Aga mõni on päris huvitav. Ma leian, et mingi protsent on selline, noh, mida saab nagu usaldada, aga neid on nii erinevaid, eks ta mingi protsent on kindlasti, mis peegeldab inimeste arvamusi. (N6)

Üks põhjus, miks Interneti-kommentaare lõpuni tõe pähe võtta ei saa, on inimeste kalduvus minna kaasa juba domineerima hakanud arvamusega. Näiteks pole sugugi haruldane olukord, kus üks-kaks kommenteerijat teevad otsa lahti ja kolmas räägib edasi ning siis läheb arvamus juba massidesse laiali. Ometi, kui küsitakse, kust see info tuli, jääb sageli vastus võlgu.

Ma arvan, et meie puhul tekib see massipsühhoos, et paned ka mingi teema ülesse ja... Nagu need ilmateged. Täna ma isegi kuulsin trennis sellist asja, et 2013 peaks

tulema veel hullem katastroof. Aga ei tea milline, kas see on tuli, tuul või vesi, aga Tallinn pidi kõige vähem kannatada saama. Et 2013. Aga kui nüüd näiteks selline asi oleks kuskil Delfi portaalis üleval, mingite suvaliste andmete põhjal nad panevad ülesse, et suur orkaan 2013 tulemas... See on see massipsühhoos. Samamoodi oli Euroopa Liit ja suhkur. /.../ Ja see oli täiesti tugev, ma ei tea mille pärast ma pidin... läksin Stockmanni. /.../ Ja mõtlesin, et lähen sealt läbi ja siis suhkrukäru, noh, nii nagu nad olid seal, et suur käru ja seal on suhkur peal. Ja mõtlesin, et tegelt mul ka kodus suhkur otsas, et ma ühe kilo võtan. Ja ma siis võtsin selle ühe kilo ja ma sain sõimata, kaks pensionäri kargasid mulle kaela, et see on nende käru ja see on nende suhkur. Siis ma vaatasin niimoodi, et küsisin, kuhu te sellega lähete. Ja sõna otseses mõttes käis selline suhkru ostmine, et ma mõtlesin: püha müristus küll, et nüüd on nagu hullem asi tulemas kui Vene aeg või? Vaevalt. (N5)

Paar vastanut olid Interneti-kommentaaride suhtes üdini negatiivsed. Näiteks arvas üks kasutaja *online*-ajalehtede juures arvamuse avaldamise kohta, et see on tema meelest kõige absurdsem asi, mis üldse olla saab ning tema arvates on need piisavalt rumalad inimesed, kes seal sõna võtavad.

Ma ei usu, et need inimesed, kes seal kirjutavad, tegelikult niimoodi mõtlevad, selle pärast, et nad tahavad lihtsalt vahvad välja paista. Või ma ei tea. Kui nagu kanda üle selle põhjal üldine aramus, siis selle põhjal on väga palju rumalaid inimesi, kes julgevad seda välja näidata. Mul on sellest nagu õudselt kahju, sest kas siis ei saa.. ma lugesin viimati, kui see poliitiku (Andres Taimla) naine pani ennast põlema. Siis oli nii, et, oo, naljakas, mingi muti paneb ennast põlema. Issand! Tõesti! Mõnes kohas on nagu siuke tunne, endal see eetiline piir ja... No paha on lugeda. Seal on tõesti siuksed väga mõttetud, rumalad arvamused. Ja neid on nii palju minu meelest seal. (N9)

Internetis leiduvate kommentaaride ja foorumiteemade juures uurisime intervjuueeritavatelt ka seda, kuivõrd on erinevad arvamused avaldused veebis nende hoiakuid või arvamusi

mõjutanud ehk siis mingis suunas muutnud. Mõnevõrra üllatuslikult väitsid absoluutselt kõik vastajad, et nende endi hinnangul pole ükski loetud kommentaar nende hoiakuid mõjutanud.

Ei mõjuta, minu hoiakuid ei mõjuta. Ei, need küll ei mõjuta minu hoiakuid, et mina nende järgi elan. (N4)

Ma usun küll, et ei ole. Ma lihtsalt loen nad läbi ja... (M3)

Ei, ei, kindlasti mitte. Ma ikka oma arvamus, nii nagu on... (M1)

Kõige sagedasem vastus oli lihtsalt „ei“ või „kindlasti mitte“.

Vaid üks vastanutest (N9) arvas, et ei oska ennast niimoodi kõrvalt analüüsida, ning uskus, et tema arvamus on kergem mõjutada sellistel teemadel, kus ta endas veel päris kindel pole.

4.5 Suhtumine tutvumisportaalidesse ning grupitunne küberruumis

Kuna erinevad tutvumisportaalid, nagu näiteks rate.ee ja orkut.com, on lühikese ajaga äärmiselt palju populaarsust kogunud, uurisime Interneti-kasutajatelt, kuidas nemad niisugustesse tutvumisportaalidesse suhtuvad ja miks suur osa inimesi (eriti noored) seal palju aega veedavad. Vastustest selgus, et enamik intervjueeritavaid peab tutvumisportaalide kasutamise peapõhjuseks tähelepanuvajadust ja soovi võõraste inimestega suhelda ning seeläbi uusi tutvusi leida.

Ma arvan, et see võib olla suhtlemisvaegus, mis inimestel on või võimalus suhelda anonüümselt ja tihti ka üksinduse peletamiseks. (N1)

Ma ei teagi, võib-olla nad tahavad kuidagi ennast esile tõsta sellega ja teistele näidata ja teadvustada, et nad on olemas. (M2)

Mõned vastanud ei osanud selliste portaalide külastamisele põhjendust leida, ent arvasid, et eks see ole igäühe oma asi, mis ta teeb.

Ma saan aru, et see on iga inimese oma isiklik asi, kas ta paneb oma pildi sinna ja oma andmed ja... Noh, inimesi on igasuguseid. (M3)

Vaid üks vastanu arvas, et tutvumisportaalid on enese väljaelamiseks, ning üks leidis, et inimestel pole lihtsalt muud targemat teha.

Uurisime ka seda, mida konkreetsed kasutajad ise neist portaalidest arvavad. Tuli välja, et peaaegu kõik vastanud on tutvumisportaalide suhtes kas täiesti neutraalsed või pigem positiivselt meelestatud. Arvati, et kui neil kohtadel kasutajaid jätkub, ju siis on vajalikud ja las need seal olla. Vaid üks kasutaja leidis, et rate.ee on täielik ajaraiskamine, nagu ta oma lapse pealt tähele on pannud.

Asjaolu, mis rate.ee ja teiste tutvumisportaalide kasuks räägib, on intervjuueeritavate hinnangul suhtlemisvõimaluse pakkumine reaalses elus tõrjutud või muidu haiget saanud inimestele.

No ma arvan seda, et üks asi võib-olla tehakse igavusest, et ajaviide. Aga teine asi on see, et sellisel näost näkku suhtlemisel on nad saanud nii palju peksa, et inimene, kes armastab suhelda, noh, mõned jälle ei tahagi suhelda... kes armastab suhelda, aga tal ei kuku see välja, noh, nende jaoks on see sihuke ideaalne koht. Et kas ta siis räägib õigust või valetab, täiesti ükskõik, see võib olla tema jaoks mäng, et ta teeb omale täiesti teise isiksuse ja siis niiviisi. (N2)

Et Internetis on lisaks tutvumisportaalidele ka muudel lehekülgedel kõikvõimalikke foorumeid ja kogukondi, siis uurisime ka seda, kuidas seotuna inimesed end mõne grupi või sageli külastatava foorumiga tunnevad. Selles küsimuses olid kõik vastanud ühel nõul – nemad ei tunne Internetis mitte ühegi grupiga seoses märkimisväärset ühtekuuluvustunnet. Intervjuust intervjuusse kõlas arvamus, et foorumeid lihtsalt loetakse, ise lisatakse postitusi kas väga harva või üldse mitte ning mingit grupitunnet ei ole tekkinud. Vaid paar kasutajat oskasid jagada oma kogemusi aiatavast grupitundest ning mõlemal juhul oli tegu kitsa grupiga, mis ühel juhul koosnes sõpruskonnast, kes virtuaalselt koos käis, ning teisel juhul oli tegu erialase grupiga, kus arutati erinevaid

kindla valdkonnaga seotud teemasid. Grupitundest ja -hierarhiast rääkis üks kasutaja järgmist:

No üks asi (mis grupitunnet soodustas) oli ilmselt ka see, et sinna kutsuti üksikshaaval personaalselt ja... noh, üks põhjus oli ilmselt see, et ma suhtlesin alguses suhteliselt aktiivselt, aga siis ma nagu eemaldusin. Üks põhjus oli see, et mul ei jätkunud aega seal aktiivsemalt suhtlemiseks ja ma tajusin, et seal sees olid nagu oma grupid või sellised ja ilmselt peale minu oli seal veel teisi, kes jäid nagu... kes nendesse gruppidesse nagu ei kuulunud alati ja grupitemaatikast jäid nagu välja seetõttu suhtlemisel. (N3)

Niisiis ei ole keskmine eesti Interneti-kasutaja sugugi aldis kõikvõimalike gruppidega sulanduma, selleks on vaja suurt huvi ja pühendumist. Foorumeid külastatakse pealiskaudselt ja üsna juhuslikult, mistõttu grupitunde tekkimine polegi eriti reaalne.

5. JÄRELDUSED JA DISKUSSIOON

Bakalaureusetöö uurimisobjekt, milleks valisin Interneti-suhtluse temaatika, on mulle väga meelepärane, kuna olen ka ise igapäevane Interneti-kasutaja. Internetis suhtlemine ja sellega seonduvad psühholoogilised eripärad on minu arvates väga intrigeeriv teema, seega nautisin nii teooriaga tutvumist, intervjuu kava koostamist, intervjuude läbiviimist kui ka hilisemat tulemuste uurimist. Küll aga tuleb tunnistada, et intervjuude läbiviimise protsess ei möödunud tõrgeteta. Kõige suurem miinus oli intervjuude tegemine grupitööna, kuna iga grupi liige pööras arusaadavalt peatähelepanu enda osale. Nii selgus hiljem, et minu ja kindlasti ka teiste grupiliikmete teemade juures olid mõned küsimused küsimata või lihtsalt edasi arendamata jäänud. Samas oli grupiga töötamine suur ajaline võit.

Meetodi kriitika

Kas ja kui sobiv meetod on kvalitatiivne silmast silma süvaintervjuu Interneti kasutamise üle arutamiseks? See on üks paremaid lahendusi. Paberil edastatavad küsitlused võimaldavad selle täitjal teha korraka mitut asja, mistõttu võivad vastused jääda pealiskaudseks ja ebatäpseks. Silmast silma intervjuu puhul on aga vastaja tähelepanu koondatud ühele konkreetsele tegevusele ja nii mõtleb ta pingsamalt erinevate probleemide üle järele.

Samuti võib juhtuda, et kirjaliku standardiseeritud küsitluse puhul lähtuvad vastajad mitte niivõrd oma isiklikest eelistustest, vaid pigem üldistest väärtustest – vastavad nii, nagu ühiskond nende arvates eeldab, justkui oma vastusele heakskiitu otsides. Näiteks Meema ankeete uurides selgus, et kõik vastanud (kes ühtlasi süvaintervjuude valimisse kuuluvad) märkisid vahetu suhtlemise „hindeks“ viie punkti skaalal eranditult 5 („väga oluline“). Süvaintervjuudes aga nimetas näost näkku suhtlemise oma lemmikviisiks vaid kolmandik vastanutest.

Silmast silma intervjuu puhul võib omamoodi ohumärgiks aga pidada asjaolu, et mõni inimene võib end koos võõra inimesega (ehk intervjuueerijaga) ebamugavalt tunda ning

seetõttu võimalikult üldisi ja ebakindlaid vastuseid anda. Kirjeldatud olukorra vältimiseks alustasimegi intervjuusid inimesele võimalikult lähedaste küsimustega, rääkides esmalt tema perest, tööst ja huvidest. Niisugune lähenemine avas vastajat tunduvalt, sest mida kaugemale intervjuu edenes, seda mugavamalt hakkas vastaja ennast tundma.

Süvaintervjuu kui uurimismeetod toob muuhulgas hästi välja inimeste kultuurilised eripärad. Näiteks võis käsitletud uurimuses intervjuust intervjuusse näha märke eestlase tagasihoidlikust loomusest. Internetist rääkides püüti justkui distantsi hoida, kirjeldades erinevaid keskkondi ja andes neile hinnanguid iseennast sealse maailmaga sidumata. Näiteks olid inimesed veendunud, et Interneti-kommentaariid neid ei mõjuta ning nentisid, et virtuaalne grupitunne on neile samuti täiesti võõras. Küsimused, mis eeldasid isiklike kogemuste jagamist, jäid sageli põgusaks, kuna vastajad püüdsid neile võõrastest või ebameeldivatest teemadest kiiresti mööda libiseda.

Võib arvata, et keskmine eestlane on üsna konservatiivne ja niisugune iseloomujoon tõusis esile ka intervjuudes. Näiteks pidasid vastanud esmatähtsaks vanu ja juba järele proovitud suhtlusvahendeid ning kahtlesid tugevalt Interneti usaldusväärsuses. Eestlane ei armasta kõigest rääkida, eestlane räägib pigem vähe, aga ta räägib asjadest, mida ta hästi teab ning väldib teemasid, mis võivad talle negatiivse varju heita. Internetis valetamise teema peale ehmus mõni vastanu märgatavalt, sest valetamine on meie ühiskonnas taunitav ja igasuguse valetamise tunnistamine seega piinlik. Üks on kindel – intervjuusid ja nende põhjal tehtud järeldusi peab vaatlema kindlas kultuurilises kontekstis. Nii ei saa eestlaste hulgas läbi viidud uuringu tulemusi üle kanda teistele rahvastele ega vastupidi. Samuti ei saa teiste maade kogemustel põhinevaid teoreetilisi väiteid ja argumente üks-üheselt üle kanda eesti Interneti-kasutajatele.

Arutlus empiiriliste tulemuste üle

Internetis suhtlemine polnud võõras mitte ühelegi uuringus osalenule. Küll aga võis täheldada erinevusi kasutuse intensiivsuses ning üldistes hoiakutes. Näiteks võib intervjuudele toetudes järeldada, et kõrgemal ametikohal töötav ehk kõrgemat

ühiskondlikku positsiooni omav Interneti-kasutaja on virtuaalse kommunikatsiooni suhtes umbusklikum ja ettevaatlikum kui madalamal positsioonil olev kasutaja. Niisamuti kasutavad kõrgema positsiooniga inimesed Internetti pigem ametialaseks suhtluseks, lihttöölised ja tudengid aga pigem sõpradega suhtlemiseks. Intervjuude valimisse sattus vaid üks vastanu, kelle kasutajatüüp Meema uuringu järgi on „suhtleja“ (Tabel 1, lk 18). Tõsi, see üks vastanu tundis end virtuaalsest suhtlemisest rääkides mugavalt ning oskas iseenda ja kaaslaste käitumist analüüsida. Kasutajatüüpide puhul võib öelda ka seda, et mitmekülgsed aktiivsed võrgusolijad olid Interneti-suhtluse eripärade ja võimalustega paremini kursis kui passiivsed või kitsamate huvidega kasutajad. Näiteks mitmekülgsede infokasutajate puhul oli võrgus suhtlemine teisejärguline ja kitsam (formaalne suhtlus, info vahetamine) ning vähekasutaja puhul lausa minimaalne.

Nüüd aga lähemalt töö empiirilises osas käsitletud teemadest. Esimesena noppisin intervjuudest välja **alternatiivsed suhtluskanalid**, mida iga vastaja mainis, ning uurisin, millised vahendid on kõige eelistatumad. Tulemused, mis näitasid, et pooled vastanud eelistavad muudele võimalustele telefonisuhtlust ning kolmandik näost näkku suhtlemist, olid minu kui tugevalt internetiseerunud inimese jaoks üsna üllatavad. Arvasin, et need, kel Interneti kasutamise võimalus sageli käepärast, eelistavad seda kanalit juba üksnes mugavuse, kiiruse ja odavuse tõttu.

Siiski on rõõm tõdeda, et suur osa Interneti-kasutajatest pole minetanud emotsioonide väärtusi, mida igasugune vahendatud suhtlus, eriti Interneti-põhine, tugevalt pärsib. Samas kaldun arvama, et erinevate suhtlusvahendite eelistamine sõltub peaaesjalikult vanusest, kuna usun, et näiteks põhi- või keskkoolinoored, kes on koos Internetiga üles kasvanud, võivad Interneti-suhtlust sageli niivõrd loomulikuks pidada, et ei oska ega tahagi sellele alternatiivseid võimalusi eelistada. Öeldakse, et harjumuse jõud on suur. Kindlasti peab niisugune ütlus paika ka eestlasest Interneti-kasutaja puhul, sest me võime küll kiiresti Interneti pakutavad hüved omaks võtta, ent vanad ja juba kindlaks tehtud väärtused (nagu näost näkku ja telefonitsi suhtlemine) pole sugugi niisama visad oma tähtsust minetama.

Üks on siiski kindel – neid emotsioone ja sellist lähedust, mida pakub reaalne suhtlemine, ei saa ükski vahendatud suhtlus, eriti Interneti-põhine, asendada. Küll aga pakub Internet suhtlemiseks mitmeid alternatiivseid võimalusi, millede seast igaüks sobivaima leida võib.

Ühe alateemana tõin töösse **tavasuhtluse võrdluse Interneti-suhtlusega**. Siin selgus, et peaaegu kõik vastanud peavad Interneti-suhtlust suuremal või vähemal määral erinevaks tavasuhtlusest, ent samas tundis enamik inimesi, et nii nemad ise kui ka nende tuttavad käituvad virtuaalses keskkonnas täpselt samamoodi nagu reaalses elus. Mina kahtlustan siinkohal, et inimesed ei oska enda käitumist alati adekvaatselt hinnata. Usun, et iga uus keskkond toob siiski kaasa ka mõneti uue käitumise. Küll aga võib üleminek ühelt suhtlusstiililt teisele olla niivõrd sujuv, et seda ei panda lihtsalt tähele. Näiteks võib kasutaja olla niivõrd harjunud Internetis suhtlemisega, et ei märkagi, kuidas ta ühest rollist teise liigub või kuidas tema suhtluspartnerid seda teevad.

Ka teoreetilised materjalid viitasid sellele, et kõige tõenäolisemalt on inimestel võrgus viibimiseks eraldi „mina“, nii nagu on eraldi „minad“ tööl ja kodus või mujalgi. Kindlasti oleneb suhtlemise olemus ka sellest, kuivõrd kogunud ja pikaajaline kasutaja keegi on. Igapäevased võrgus olijad on tõenäoliselt oma käitumises vabamad ja olles virtuaalse keskkonnaga harjunud, käituvad seal loomulikumalt. Neil aga, kes harva Internetis suhtlevad, võib olla tugevam võõra keskkonna tunnetus ning sellest tulenevalt kontrollivad nad ennast suhtlemisel rohkem ja on ehk kidakeelsemad.

Uurides intervjueeritavate **usaldust Interneti-suhtluse vastu** selgus, et lõviosa vastanutest ei usalda Internetis suhtlemist, ent samal ajal on enamik neist seisukohal, et neid endid pole kunagi võrgus petetud ja ka nemad ise pole kedagi ninapidi vedanud. Niisuguse vastuolu tekkimisel on minu hinnangul oluline roll meedial, kus lugejat Internetis valitsevate ohtude eest järjepidevalt hoiatatakse. Näiteks nähakse Interneti-suhtluses ohtu lausa abieludele, rääkimata siis muudest päriselulistest suhetest. Seksuoloog Helgi Toomsalu (2000) on kirjutanud järgmist: *„Netisuhetega kimpus inimeste pöördumine hingeabi järele pole veel sage nähtus, aga kogub järjest hoogu. See on viimase aasta*

fenomen. Üks abielupooltest on loonud Interneti-suhte, otsustanud uue kooselu kasuks ja teise poole maha jätnud. Abielu on karile jooksnud.”

Võimalik, et vastajaid on mõjutanud ka noorem põlvkond, olgu selleks siis lapsed või nooremad sugulased, kuna võib eeldada, et just noorem põlvkond on Internetis toimuvates rollimängudes põhiosaline.

Kui Brenda Danet (1998) arwab teoreetilises ülevaates, et tekst kindlustab maski kasutamise, siis on oluline jälgida, kas virtuaalses reaalsuses osalejad kasutavad maski teadlikult või mitte. Usun, et suurem osa tavakasutajaid ei logi mõnda suhtluskanalisse eesmärgiga olla keegi teine. Pigem võib virtuaalsuses kantav mask olla õhkõrn ja kogenematule inimesele suisa märkamatu, leides väljundi mõnes üksikus olukorras või näiteks tekstide keelelises ülesehituses (kasutatakse sõnu ja väljendeid, mis reaalses elus suhtleja sõnavarasse ei kuulu).

Muuhulgas huvitas mind intervjuusid uurides see, kuivõrd peavad Interneti-kasutajad **avalikuks arvamuseks** foorumitesse ja kommentaariumitesse riputatud suurt hulka postitusi. Üsna ootuspäraselt selgus, et enamik vastanuid näeb netikommentaaries siiski ülepaisutatud arvamust, mida ei saa üle kanda kogu üldsusele. Arvati, et suure hulga üsna sisutühjade kommentaaride seast võib siiski leida üksikuid asjalikke aramusavaldusi, mis aitavad pisutki kaasa domineeriva või siis vastupidise arvamuse põhjendatusele.

Ühinen nende vastanute arvamusega, kes leidsid, et Interneti-kommentaariid on negatiivsemad kui üldine aramus, sest pahatihti kiputakse sellistes kohtades end lihtsalt anonüümselt välja elama. Igatahes pooldan ma kahe käega Eesti Päevalehe otsust kaotada oma *online*-versioonist anonüümsed kommentaarid. Nüüd jääb vaid üle loota, et Päevalehest võtavad eeskju teisedki ajakirjanduslikud portaalid. Kollastelt ja pigem meelelahutuslikelt portaalidelt seda ilmselt niipea loota ei saa, aga mine tea, ehk tüdinevad nemadki kord asjalike mõtteavalduste üle domineerivatest põhjendamata ärplemistest ja roppustest oma veebikeskkonnas.

Internetis anonüümset väljaelamist või sagedast kellegi põhjendamatu sildistamist ei saa aga kasutajatele pahaks panna. Inimeste käitumise tingib ju eelkõige keskkond, kus nad viibivad. Patricia Wallace (2002) iseloomustab Internetti kui kohta, mis oma omadustega soodustab suurt hulka erinevaid rollimänge, pettusi, pooltõdesid ja liialdusi, osaliselt seetõttu, et seda soodustavad anonüümsus ja auditoorsed märguanded, kuid samal ajal isoleerivad need meid tagajärgedest. Ta lisab, et isegi kui me pole võrgus päris anonüümsed, tunneme end füüsilise vahemaa ja sotsiaalse läheduse puudumise tõttu vähem kammitsetuna, kuna meie avastamine pole nii tõenäoline.

Nii võib Internet kui keskkond erinevad valed ja pettused tuua kaasa niisama loomulikult, kui tööalane koosolek toob enamasti kaasa formaalse suhtlusstiili ja elementaarse viisakuse. Süvaintervjuudest selgus, et anonüümsete kommentaaride suur hulk on küll häiriv, ent samal ajal mõistsid kasutajad, et niisugune väljund on siiski vajalik, sest lõppude lõpuks tuleb ju kusagil oma pingeid maandada. Kokkuvõtteks võib siinkohal öelda, et igal asjal on oma head ja vead.

Mis aga puutub **tutvumisportaalidesse**, siis vastas intervjuueeritavate suhtumine minu ootustele. Kuna intervjuueeritud kasutajatest olid üksikud isiklikult rate.ee või orkut.com lehekülgedega kokku puutunud, jäid peaaegu kõik vastanud üsna neutraalseks ja võtsid seisukoha „las need siis olla seal, kui kellelgi neid vaja on“.

Meie ühiskonnas käesoleval hetkel valitsevaid väärtusi silmas pidades kaldun arvama, et kui mõni keskealine või vanem Interneti-kasutaja näiteks rate.ee kasutaja oleks ja seelses reaalsuses aktiivselt osaleks, siis ei tahaks ta seda eriti tunnistada, kuna meie avalikkus on sellised portaalid tituleerinud puberteediealiste pärusmaaks. Mina arvan, et rate'i portaalil osalemine pole olenemata vanusest mingi häbiasi, sest kuni kasutaja ise asjast rõõmu tunneb, on kõik korras.

Tutvumisportaalide üle arutades tuleb kindlasti arvestada inimeste kultuurilist tausta. Näiteks on ameeriklased tuntud oma vabameelsuse poolest, mistõttu ei häbene seal tõenäoliselt ka vanemad inimesed virtuaalselt tutvusi otsida. Meie ühiskond on aga veel

pigem konservatiivne ja nii polegi midagi imestada, kui keskealised ja vanemad inimesed võrgus end paljastada kardavad. Keegi ei tohi ju ometi teada saada, et MINA niisuguse jaburusega tegelen, peaks ühiskonna survele mõtlema iga endast lugupidav daam või härra. Muidugi ei tohi unustada, et erandid kinnitavad reeglit.

Kui suhtumine tutvumisportaalidesse oli üsna ootuspärane, siis üllatas mind teema, kus uurisin, kas ja mil määral inimesed kõikvõimalikest **avalikest kommentaaridest mõjutatud** on. Kõik kasutajad kinnitasid justkui ühest suust, et nemad mingit (märgatavat) mõju küll kunagi tundnud ei ole ning nemad on alati oma seisukohtadele kindlaks jäänud. Selline tulemus kõlab mõistagi väga hästi, sest kes meist ei tahaks uskuda, et keskmine eestlane on enesekindel, vankumatu ja mõjutamatu. Mina kaldun siiski pigem arvama, et Interneti-kommentaariidega kaasneb teatav massipsühhoosi aspekt. Seda võib võrrelda lumepalli efektiga, kus keegi ütleb selgelt välja mingi arvamuse ja alustab sellega suuremat enamasti seda kinnitavate arvamuste lainet. Võib juhtuda, et foorumites ja kommentaariumites võidutseb teatud domineeriv arvamus, mis kohati väga agressiivselt tõrjub või laidab alternatiivseid arvamusi.

On täiesti võimalik, et meie valimisse sattusid tõepoolest meelekindlad inimesed, ent ma siiski ei jätaks tulemuste analüüsis arvestamata võimalust, et mõni vastanu ei tunnetanud või ei tahtnud lihtsalt tunnistada, et tedagi on masside arvamus teatud juhtudel mõjutanud. Netikommentaariidest mõjutatud saada on suurim tõenäosus juhul, kui nende lugeja pole oma seisukohas veel päris kindel. Kui aga ollakse millegi suhtes kindlal veendumusel, otsitakse kommentaaridest pigem kinnitust enda arvamusele. Vastandlikud arvamused võivad lugejas koguni pahameelt tekitada.

Empiirilises osas uurisin sedagi, kas ja kuivõrd on Interneti-kasutajad saanud virtuaalses keskkonnas kogeda **grupitunnet**. Nagu ma sisimas juba aimanud olin, ütlesid kõik vastanud, et Internetis neil mingit tõsist grupitunnet küll tekkinud pole. Vaid üksikud vastanud ilmutasid mingitki kokkupuudet grupitundega, ülejäänutele oli selline asi täiesti võõras.

Mulle tundub, et grupitunne saab eksisteerida või vähemasti olla tuntav eelkõige neis gruppides, mis pole n-ö *mainstream* ehk massi huvides loodud. Kui tegu on mingi spetsiifilise grupiga, millel on väga kindlad, lausa detailsed põhimõtted ja väärtused ning mille liikmete arv ei kasva väga suureks, siis on tõenäolisem, et grupi liikmed tunnevad üksteisega tugevamat sidet ning hoiavad rohkem kokku.

Grupitunde tekkimisel on kindlasti oluline roll ka rahva temperamendil ja üldisel kultuuritaustal. Teooria osas tõin välja Realo (2001) seisukoha, mille järgi on eestlaste hulgas levinud müüt, et keskmine eestlane on läbi ja lõhki individualist. Siiski ei usu ma seda, et eestlane pole aldis virtuaalset grupitunnet looma ja kogema. Pigem võib siinkohal olla takistuseks asjaolu, et virtuaalsed grupid on siiski veel üsna võõras nähtus, millega inimesed alles harjuvad. Kui meie virtuaalne kultuur areneb ja seni enim levinud meinstrim foorumite kõrvale, kus pada sõimab katelt, hakkab tekkima rohkem tõsiseid ja kontsentreeritumaid kogunemiskohti, muutub ka virtuaalne grupitunne kõigi eelduste kohaselt senisest loomulikumaks nähtuseks. Ühtsustunne tekib eeldatavasti kergemini just neis virtuaalsetes gruppides, kus osalevad identifitseeritavad kasutajad. Anoniimsete kasutajate vahel ei saa tõsist grupitunnet tekkida, kuna sellises kogukonnas osalejad ei pruugi teadagi, kellega nad tegelikult suhtlevad.

Kui lähtuda müüdist, et eestlase loomuses on hoida rohkem omaette ja olla kõikvõimalikesse ühendustesse astumisega ettevaatlik, saati siis veel virtuaalsetest kogukondadest rääkides, pole põhjust imestada, et intervjueeritavad igasuguse virtuaalse grupitunde välistasid. Võib arvata, et näiteks ameeriklaste praktikas on virtuaalse grupitunde tekkimine palju tõenäolisem kui eestlaste hulgas, kuna ameeriklased armastavad suhelda, nad ei vaja eestlastele omast rohket privaatsust. Samas usun, et ameeriklastel tekib grupitunne küll kiiremini, ent üsna tõenäoliselt kaob see paljudel juhtudel niisama kiiresti. Eestlastele on aga iseloomulik pigem vastupidine olukord, kus grupitunde tekkimine on pikk ja ehk isegi vaevaline protsess, ent kui ühtekuuluvustunne kord juba saavutatud on, siis laguneb see tunduvalt väiksema tõenäosusega kui enamikus kiiresti üles töötatud gruppides.

Võimalikud edasiarendused

Käesoleva bakalaureusetöö empiirilise osa valim koosneb erineva vanuse ja sotsiaalse staatusega inimestest, kes jagunevad kuut tüüpi Interneti-kasutajateks. Kuna käesolevas uuringus osalenute eavahe on 19-60 eluaastat, näitavad tulemused väga erineva vanusega kasutajate üldist suhet Interneti-suhtlusega. Üks viis, kuidas praegust tööd edasi arendada, on korraldada sarnane uuring üksnes koolinoorte hulgas. Näiteks võiks valim moodustuda 8.–11. klassi õpilastest ja meetoditena võiks kasutada standardiseeritud küsitlust, millele järgnevad süvaintervjuud teatud osa juba küsitlusele vastanud noortega.

Usun, et üksnes koolinoorte hulgas korraldatava uuringu empiirilised tulemused erineksid oluliselt praegustest, sest noor põlvkond on Internetiga koos üles kasvanud ning omab kindlasti suuremat kogemustepagasit võrgus suhtlemisel.

Alternatiivne võimalus antud töö edasi arendamiseks on osalusega vaatlus, mis tähendab seda, et uurija osaleb ise virtuaalses reaalsuses, viib läbi eksperimente ning võimalusel suhtleb tagasiulatuvalt eksperimendis osalenud kasutajatega. Vaatlus võiks toimuda mitmes keskkonnas, näiteks avalikus jututoas, avalikus foorumis, privaatses foorumis ja MSN *Messengeris*. Niisugune meetod võimaldab uurida suhtlemise stiili erinevates kanalites ning osalejate reageerimist erinevatele olukordadele.

Interneti-suhtluse temaatika on väga mitmekülgne ning huvitav. Siinkohal on tähtsad just kvalitatiivsed uuringud, mis näitavad käitumise enese kõrval ka selle sisu, põhjuseid ja tagajärgi. Kindlasti saab virtuaalse suhtlemise eripärasid uurida erineval moel ja mitmete ühiskonnakihtide hulgas. Huvitav ongi võrrelda erinevate sotsiaalsete gruppide suhet Internetiga. Interneti-suhtluse uurimine on üsna noor ning mina usun ja loodan, et see temaatika muutub üha populaarsemaks ning leiab kogu maailmas, eriti aga meie väikeses, ent tugevalt internetiseerunud Eestis, laialdast käsitlust.

KOKKUVÕTE

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärk oli uurida Interneti-kasutajate kogemusi, ootusi, hirme ja kahtlusi virtuaalses keskkonnas suhtlemisel. Uurimismeetodina kasutatud süvaintervjuud aitasid vaadata erinevate käitumiste taha ning analüüsida kasutajate suhestumist uudse suhtluskanaliga. Töö empiirilise osa tulemused pole ülekantavad kõigile eesti Interneti-kasutajatele, kuid iseloomustavad siiski erinevat tüüpi virtuaalses reaalsuses osalejate põhiseisukohti. Töö on sissejuhatuseks Eesti Interneti-uuringute kvalitatiivsele osale, kuna moodustab ühe osa Eestis seni olematust kvalitatiivintervjuudel põhinevast uurimusest.

Intervjuude läbitöötamisel selgusid empiirilised põhitulemused.

1. Internetti eelistavad muudele suhtlusvõimalustele vaid üksikud kasutajad, pigem eelistatakse telefoni- või vahetut suhtlust.
2. Peaaegu kõik vastanud peavad reaalsel suhtlust suuremal või vähemal määral erinevaks virtuaalsest suhtlemisest.
3. Kaks kolmandikku vastanutest ei näe aga erinevusi iseenda reaalelulise ja virtuaalse suhtlemise vahel.
4. Enamik vastanuid ei usalda Interneti-suhtlust.
5. Samas on enamik vastanuid arvamusel, et neid endid pole võrgus ninapidi veetud ning kinnitavad, et nemad ise pole samuti Internetis kedagi petnud.
6. Interneti-kommentaariid peegeldavad negatiivset arvamust ning kommenteerijate anonüümsus vähendab arvamuste usaldusväarsust.
7. Mitte ükski vastanu pole mõjutatud veebis rippuvatest kommentaaridest.
8. Tutvumisportaalid on populaarsed, kuna seal saavad osalejad rahuldada oma tähelepanu- ning suhtlemisvajadust.
9. Mitte ükski vastanu pole virtuaalsetes kogukondades osaledes kogunud grupitunnet.

Kõiki töös esitatud teoreetilisi ja empiirilisi materjale tuleb vaadelda üldkultuurilises kontekstis. Võib öelda, et töö eesmärk polnud midagi arvuliselt tõestada, vaid pigem sügavuti uurida.

Kindlasti annab käesolev töö mitmeid ideid Interneti-suhtluse kui igati põneva ja seni vaid põgusalt käsitletud teema edasiseks uurimiseks. Näiteks võiks sarnased süvaintervjuud viia läbi vaid koolinoorte hulgas, et tekitada võrdlusmoment noorema põlvkonna kogemuste-hinnangute ja vanema generatsiooni omade vahel. Interneti-suhtluse eripärade uurimiseks sobiks hästi ka osalusega vaatlus, kus uurija osaleb ise erinevates virtuaalsetes suhtluskanalites ning võimalusel uurib tagasiulatuvalt erinevate osalejate käitumise tagamaid.

Käesolevas bakalaureusetöös käsitletud uuringu puhul oli suureks abiks 2002. aastal ajakirjandusosakonna korraldatud uurimus „Mina. Maailm. Meedia“, mis andis intervjueeritavate kohta olulist taustinfot ning võimaldas nende kasutajatuübid määratleda.

Töö teostuslikul poolel olid oma head ja pisut halvemad küljed. Grupitööna tehtud intervjuud aitasid tublisti aega kokku hoida, ent kuna igäüks asetas rõhu just oma osale intervjuust, võis kohati täheldada puudujääke intervjuude teistes osades. Lõpetuseks võib öelda, et kogu uuring möödus suuremate tõrgeteta ning andis tugeva praktilise uuringu läbiviimise kogemuse kõigile uurimisrühma liikmetele.

SUMMARY

SELF-EXPRESSION, IDENTITY AND GROUP FEELING IN CYBERSPACE

Piret Reiljan

Many people use personal computers and Internet to solve their problems at work and in everyday life. People live in two different realities at the same time: the virtual and the real one. Internet is a new communication channel which can bring people both joy and problems. The key words for expressing dangers of Internet-related communication are invisibility, anonymity and experiment.

This work is important because it is the first Internet-thematic research in Estonia based on qualitative interviews. The purpose of this work is to research the attitudes, experiences, fears, and expectations of different users in conjunction with virtual communication.

This survey was conducted by a 4-membered research-group in composition of Marko Paloveer, Piret Reiljan, Kristiina Tagel and Urmas Rosenberg. The survey is based on another research called „Mina. Maailm. Meedia“ which took place in 2002.

The respondents of this study belonged to six different user-types (versatile, interactive user; multiple interaction user; communicator; private-life-centred user; participator; small-scale user) and their age ranged from 19 to 60 years.

The main results according to the interviews of the present survey are:

- Only few people prefer Internet-related communication to other possibilities, most respondents like communicating directly or by telephone;
- Almost all the respondents think that direct communication is different from communicating via virtual world;
- 2/3 of the respondents do not see any differences between their own real-life and virtual communicating;
- Most of the respondents don't trust Internet-related communication;

- At the same time most of the respondents believe that nobody has fooled them on the Internet and they also claim that they have not told any lies on the Internet;
- Public comments on the Internet are mostly negative and the anonymity of most authors reduces the reliability of virtual opinions;
- None of the respondents has ever been affected by the public opinions posted on the Internet;
- The meeting- and dating-portals are very popular because there it is possible for all users to satisfy their needs for attention and communication (with strangers);
- None of the respondents has ever felt any group feeling on the Internet.

These results are not meant to be applied to all Estonian Internet users, they rather investigate different types of users and help us understand what people might think and feel while communicating in virtual room.

When dealing with Internet topics it is important to consider the age-factor. It is logical that younger people are more comfortable with the virtual environment.

Hence, one alternative possibility to expand this research is to make similar interviews with only high school students for example. This would give an interesting possibility to compare the attitudes towards Internet-related communication between different age-groups.

Internet-related communication is a very interesting research object and because it has only been studied for a short time, there are many standpoints to deal with this topic. Hopefully this work is only an introduction to qualitative Internet-research among Estonian users.

KIRJANDUS

1. Bell, D. (2001). *An Introduction To Cybercultures*. London: Routledge.
2. Berger, P. & Luckmann, T. (1991) *The Social Construction Of Reality: A Treatise In The Sociology Of Knowledge*. London: Penguin Books.
3. Castells, M. (2001). *The Internet Galaxy: Reflections On The Internet, Business And Society*. Oxford University Press.
4. Clarke, R. *The Digital Persona And Its Application To Data Surveillance*. (1994). <http://www.anu.edu.au/people/Roger.Clarke/DV/DigPersona.html>, mai, 2005.
5. Donath, J. S. (1999). Identity And Deception In The Virtual Community. Rmt. Kollock, P., Smith, M. (toim.). *Communities In Cyberspace*. London: Routledge, 29—60.
6. Ekins, R., & King, D. (1996). *Blending Genders: Social Aspects Of Cross-Dressing And Sex-Changing*. New York: Routledge.
7. Gibson, W. (1984). *Neuromancer*. London: Grafton/Collins.
8. Hall, S. (1995). The Question Of Cultural Identity. Rmt. Hall, S., Held, D., Hubert, D. & Thompson (toim.). *Modernity: An Introduction To Modern Societies*. Cambridge: Polity Press.
9. Hall, S. (2000). Who Needs „Identity“? Rmt. Du Gay, P., Evans, J. & Redman P. (toim.). *Identity: A Reader*. London: Sage.
10. Kessler, S. J., & McKenna, W. (1978). *Gender: An Ethnomethodological Approach*. New York: Wiley.
11. Pruulmann-Vengerfeldt, P. *Mida tehakse Internetis?* (2005). <http://www.am.ee/15892>, mai 2005.
12. Realo, A. (2001) Individualism ja kollektivism Eesti moodi. Rmt. Valk, A. (toim.). *Eesti ja eestlased võrdlevas perspektiivis: kultuuridevahelisi uurimusi 20. sajandi lõpust*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 23—41.
13. Toomsalu, H. (2000). *Petmine algab mõttest*. <http://arhiiv2.postimees.ee:8080/leht/00/02/05e/lugu91.htm>, mai, 2005.

14. Tähismaa, I. (2003). *Online-uudised Eesti ajalehtedes*. Bakalaureusetöö. Juhendaja Halliki Harro. Tartu: Tartu Ülikooli Sotsiaalteaduskond. 111 lk.
15. Vengerfeldt, P., Runnel, P. (2004). Uus meedia Eestis. Rmt. Vihalemm, P. (toim.). *Meediasüsteem ja mediakasutus Eestis 1965-2004*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 317—319.
16. Wallace, P. (2002). *Internetipsühholoogia*. Tallinn: Kirjastus “Valgus”.
17. Wellman, B. (2004). *The Three Ages Of Internet Studies: Ten, Five And Zero Years Ago*. New Media & Society, SAGE Publications, 123-129.

LISA 1 – Ülevaade uurimisrühma töökorraldusest

Vastaja	Intervjueerija	Koht	Intervjuu pikkus
N1	Urmas Rosenberg	Tartu	65 min
N2	Piret Reiljan	Tallinn	69 min
N3	Piret Reiljan	Tallinn	86 min
N4	Marko Paloveer	Tallinn	81 min
N5	Marko Paloveer	Tallinn	106 min
N6	Marko Paloveer	Tallinn	59 min
N7	Kristiina Tagel	Tartu	80 min
N8	Urmas Rosenberg	Tartu	60 min
N9	Piret Reiljan	Tallinn	98 min
M1	Urmas Rosenberg	Tartu	54 min
M2	Urmas Rosenberg	Tartu	72 min
M3	Marko Paloveer	Tartu	82 min
M4	Kristiina Tagel	Tartu	62 min
M5	Kristiina Tagel	Tartu	59 min
M6	Kristiina Tagel	Tartu	44 min
M7	Piret Reiljan	Tartu	72 min

Tabel – Vastajate koodid koos intervjueerijate nimede, intervjuu toimumise koha ning intervjuu kestusega.

- Kõik intervjuud toimusid 2005. aasta jaanuarikuus.

LISA 2 – Intervjuu kava

SISSEJUHATUS

Te osalesite kaks aastat tagasi üle-eestilises uuringus „Mina. Maailm. Meedia“, mis käsitles Teie elu, harjumusi ja eelistusi ning detailsemalt meedia tarbimist ning Interneti ja arvutite kasutamist. Te andsite nõusoleku vastata sama uuringu raames veel mõnele küsimusele. Kas teile meeldis selles uuringus osaleda? Kuivõrd teile meeldis oma elu ning maailmavaadet sellise küsitluse kaudu jälgida?

I SOTSIAALNE VÕRGUSTIK: KODU, SÕBRAD, ÕPPIMINE, TÖÖ, HUVID JA HARRASTUSED

Praeguse intervjuu eesmärk on rääkida pisut veelgi põhjalikumalt meedia, arvutite ja Interneti osast teie elus ning tegemistes ja teie üldisest suhtumisest nendesse tehnoloogiatesse.

Esmalt palun rääkige meile pisut oma elust üldiselt!

1. Mis valdkonnas Te praegu tegutsete/töötate või õpite?
  - 1.2 Olete Te viimase kümne aasta jooksul eriala või töökohta vahetanud? Mis põhjusel?
2. Kuivõrd peate Te oma praegust elu huvitavaks ja õnnelikuks; raskeks ja nõudlikuks; võimalusterohkeks; rutiinseks (palun tooge näiteid).
  - 2.1 Kuidas Teile tundub, millest Teie eluga rahulolu ning tegevustega toimetulek kõige enam sõltub?
  - 2.2 Oskaksite ja tahaksite Te nimetada mingeid olulisi asjaolusid, mis seavad Teie elule piiranguid või mingeid asjaolusid, mis on rahulolu, eesmärkide saavutamisel ja eluga toimetulekul eriti olulised?
3. On Teil aega väljaspool tööd ja pereelu ka huvialadeks või nn vaba-aja harrastusteks? Millised need on?
  - 3.1 Meeldib Teile raamatuid lugeda; reisida; teha käsitööd või pildistada-filmida; vaadata filme; sportida; tehnikaga tegeleda; aiandusega tegeleda; kinos, teatris või kontserdil käia; ringides või koorides osaleda; ise midagi kirjutada; sõpradega aega veeta vms?
  - 3.2 Kas Te reisite? Kas töö või puhkuse eesmärgil? Kus?
  - 3.3 Kui oluline on Teie elus töö võrreldes vaba aja harrastustega?
  - 3.4 Kas harrastused on Teil isiklikud või tegelete oma huvialaga kellegagi koos (perega, sõpradega?)
4. Milline on Teie igapäevaelus sõprade-tuttavate osa?
  - 4.1 Kas suhtlete nendega tihedalt, igapäevaselt või pigem harva?

- 4.2 Kuivõrd Te arutate nendega oma elu, perekonda puudutavaid asju?
- 4.3 Kuivõrd palju on Teie sõbrad seotud Teie huvialade ja harrastustega?
- 4.4 Kuivõrd arutate nendega maailma ja Eesti asju?
- 4.5 Kuivõrd oluliseks infoallikaks ja nõuandjaks Te neid peate?
- 4.6 Arvestate Te nende arvamusega?

- 5. Kuidas Te oma elutempot iseloomustaksite?
  - 5.1 On Teil vahel kiire? Mis seda põhjustab?
  - 5.2 Kuidas Teil õnnestub aega kokku hoida?
  - 5.3 On Teil vahel igav? Kuidas Te igavust peletate?

6. Kas Teile meeldib end täiendada? (õppida, maailma asjadest teada saada, infot koguda, ülesandeid lahendada)?

- 6.1 On Teil selleks elus või töö tõttu otseseid vajadusi?

II ARVUTID JA INTERNET: KOGEMUSED, OOTUSED, HARJUMUSED, HÜVED, HOIAKUD, MOTIVATSIOON

Internet on inimeste elus muutunud tihti üsna igapäevaseks ja nii on isegi raske öelda, kui oluline on selle osa. Meid huvitab siiski, kas, mis põhjustel ja kuidas Teie ning Teie sõbrad-tuttavad eelkõige Internetti kasutavad. Esmalt mõned üldised küsimused, millest pärast räägime ka pisut põhjalikumalt.

1. Mäletate Te, kes Teie sõpruskonnas hakkas Internetti kasutama esimeste hulgas, kes viimastena?

- 1.1 On Teie tutvuskonnas või perekonnas neid, kes Internetti ei kasuta?
- 1.2 Kes sõpruskonnas hakkas varem, kes hiljem Internetti kasutama?
- 1.3 Kuivõrd lihtne oli Teile endale arvutite ja Interneti kasutamise? Õppisite Te seda eraldi? Kelle käest? Kus? Kuivõrd oskajaks Te ennast ise võrreldes teistega peate?
- 1.4 Kuivõrd sõltub Interneti kasutamine Teie arvates vanusest, haridusest, sotsiaalsest staatusest või muust sellisest? Millised inimesed Internetti kõige enam kasutavad? Oskate Te oma tutvuskonna põhjal näiteid tuua?
- 1.5 On Teil tähelepanekuid ka selle kohta, milleks Teie sõbrad, tuttavad, pereliikmed kõige enam arvuteid ja Internetti kasutavad?

2. Mis eesmärgil Te kõigepealt Internetti kasutama hakkasite?

- 2.1 Mida sealt otsisite või leida lootsite? On see tänapäeval kuidagi muutunud?
- 2.1 Mis Te arvate, kas inimesed on oma harjumusi Internetiga seoses kuidagi muutnud? Aga Teie ise?

3. Kui palju aega kulub Teil umbes keskmisel päeval Interneti kasutamisele?

4. Oskate Te nimetada oma elus mingeid valdkondi, kus võite öelda, et Internet on teile kasulik?

4.1 Kas oskate tuua mingeid näiteid?

[KUI ei oska, SIIS abiküsimusteks: Mis tüüpi olukorraga on tegu – info otsimine, inimestega suhtlemine (töölane, eraeluline?), probleemi, lahenduse otsimine (mis valdkonnas see oli: töö, isiklik elu, suhted, tervis?) Kas tahate tuua mõne näite?]

4.2 Milleks Te seda kasutate?

(abiküsimused: e-mail, ajalehtede-ajakirjade lugemine, infootsing, eraelulised teenused, ajaviide, arvamuse avaldamine. Vastavatel teemadel eraldi rääkimine sõltuvalt toodud näidetest)

5. Kuivõrd on Internet Teile vaba aja veetmise vahend?

(abiküsimused: netis surfamine? Hobide kohta info otsimine? Mängud? Rate ja muud sellised suhtluskanalid? kohtamisteenused?)

6. Olete Te Interneti-panga kasutaja?

7. Olete Te Interneti vahendusel midagi ostnud?

7.1 Aga Internetis näiteks hindu võrrelnud?

7.2 Kui olete teinud oste, siis kas teete ostu kohe, või vaatate kaupu mitu korda?

7.3 Mis laadi oste olete Internetis teinud – kas eesti e-poodidest või välismaalt?

7.4 Mis eelised on Internetist ostmisel poest ostmise ees?

8. Kuivõrd oskate Te hinnata oma harjumusi üldiselt: kasutate Te rohkem kindlaid lehekülgi või varieeruvad leheküljed, mida Te Internetis külastate, palju? Millega see seotud on?

III INTERNET JA SOTSIAALNE VÕRGUSTIK, SUHTLEMINE

1. Milliste suhtluskanalite abil hoiate kontakti oma sõprade-tuttavatega? (mobiil, telefon, näost näkku suhtlemine, SMS, Internet – e-post, MSN, jutukas, Skype, mingid muud *online*-suhtlusvahendid? Millised?)

1.2 Oskate Te hinnata, millest just nende suhtlemisvahendite kasutamine?

1.3 Milline kanal/vahend on Teile kõige meelepärasem?

2. Kuivõrd palju külastate Te ise mitmesuguseid foorumeid, suhtlete Interneti vahendusel võõraste inimestega?

2.1 On see rohkem üldine arvamuse avaldamine või on Teil ka isiklike tutvusi?

2.2 Milliseid foorumeid Te külastate?

3. Kuivõrd Te Interneti-suhtlust usaldate? On Teid Internetis ninapidi veetud või olete ise kellegagi nalja teinud?

4. Kas suhtlemine Internetis on Teie jaoks kuidagi erinev suhtlemisest reaalses elus? (abiküsimused: kas olete netis suheldes julgem, avatum, enesekindlam või vastupidi?)
  - 4.1 Olete Te märganud erinevusi näiteks lähedaste tuttavate Interneti- ja tavaelu käitumist võrreldes?)
5. Kuivõrd Te jälgite ajalehekommentaare või külastate suhtluslehekülgi, ajaviiteportaale, erialaportaale, uudisgrupe?
6. Kas Te olete saanud foorumite/jututubade/ajalehekommentaari kaudu ka Teile kasulikku infot (eluaseme, töö, tervise vms kohta)?
  - 6.1 Kas Te usaldate sellisel teel saadud infot ja kui palju?
  - 6.2 Kas Te kontrollite kuidagi selle usaldusväärust? Kuivõrd on selle kontrollimine oluline?
7. Olete Te kokku puutunud üle Interneti toimuvate mängudega?
8. Mida Te arvate, miks kasutavad inimesed selliseid suhtlusvõimalusi nagu rate.ee või orkut.com? Teevad isiklikke kodulehekülgi?
  - 8.1 Kuidas Te neisse portaalidesse suhtute? Kuidas Te suhtute näiteks Delfi portaali või ajalehtede kommentaarikeskustesse?
  - 8.2 Kuivõrd peegeldavad Internetis leiduvad kommentaarid avalikku arvamust? Mis laadi teemade juures tunnete kõige rohkem huvi teiste lugejate arvamus vastu ehk netikommentaari vastu?
9. Kas foorumid, kogukonnad, interneti-kommentaari jms, kus Te osalete, on mõjutanud või mõjutavad Teie hoiakuid?
  - 9.1 Kui tugevalt tunnete end olevat seotud nende gruppidega, kuhu Te kuulute?
  - 9.2 Kas grupp ja selle vaated mõjutavad või on mõjutanud Teie hoiakuid?
  - 9.3 Kas külastate ka neid foorumeid, mille põhimõtted ei lähe otseselt kokku Teie omadega? Mis eesmärkidel?
10. Loete Te mingeid liste? On need seotud Teie tööga, huvialadega või on need sõpruskonna-perekonna privaatsed listid?
  - 10.1 Kas need on rohkem info jagamise ja teadaannetega seotud või käib seal listi liikmete vahelisi arutelusid?
11. Olete Te Internetis tutvunud uute inimestega?
  - 11.1 Mis tasemele need tutvused on arenenud?
  - 11.2 Kuivõrd on Internetis võimalik heade või lähedaste suhete tekkimine?

IV INFO OTSIMINE

1. Kuivõrd tihti kasutate Te Internetti millegi teada saamiseks, mingi info leidmiseks?

- 1.1 Oskate Te tuua näiteid viimase nädala kohta – mis valdkondades olete infot otsinud?
  - 1.2. Küsida kõigi valdkondade kohta: olete Te otsinud/kasutanud/vaadanud uudiseid; eluasemega, tööga, reisimisega, kohtamisteenustega seotud infot; perega, tervisega seotud infot; hobidega seotut; seaduseid ja õigusosalast infot vms?
  - 1.3 Oskate Te öelda, kui võrd oluline infoallikas Internet Teile on? Kas Te kasutate ka muid infoallikaid: käite raamatukogus, helistate infotelefonidele, kasutate teatmeteoseid ja sõnaraamatuid?
  - 1.4 Kui võrd on Internet muutnud Teie infootsimisharjumusi?
2. Kas Te olete ka ise Interneti vahendusel püüdnud infot pakkuda, levitada? Mis valdkonnaga see seotud on?
    - 2.1 Kui võrd Te usaldate Interneti? Olete Te Interneti vahendusel oma andmeid edastanud? Millega seoses (krediitkaarditehingud nt)?
    - 2.2 Kas annaksite Interneti oma isiklike andmeid?
3. Millistes eluvaldkondades või teemadel on info otsimine Internetist hea ja mugav?
    - 3.1 Kui võrd võib öelda, et leiute Internetist infot, mis muudab teie elu kuidagi paremaks (mitte tööga seotud asjad, vaid pigem reisimine, pere ja tervisega seotud info, kohtamisteenused jms)? Meenub Teile mõni näide?
4. Kui võrd Te olete Interneti kasutanud enda elu paremaks muutmiseks?
    - 4.1 Olete Te näiteks ostnud, müünud või rentinud eluaset?
    - 4.2 Otsinud tööd?
    - 4.3 Otsinud infot seoses reisile minekuga/korraldanud kavandatava reisiga seotut?
    - 4.4 Otsinud meditsiinilist infot?
    - 4.5 Oskate Te tuua mõne näite, kuidas see on Teie elu paremaks teinud?
5. Kuidas Te Internetist infot otsite?
    - 5.1 Otsite Te mingeid kindlaid lehekülgi või surfate niisama?
    - 5.2 Kui võrd on Teil vajaliku info leidmiseks abi otsimootoritest?
    - 5.3 Kuidas Te oma oskusi Internetist info leidmisel hindate? On info leidmine sealt lihtne või keeruline?
6. Milliseid sisulisi takistusi on Teil Internetist info otsimisel ette tulnud?
    - 6.1 Milliseid lehekülgi, portaale vms Te info leidmiseks kasutate?
    - 6.2 Kuidas Teile tundub – kas olete Internetist saadava infohulgaga rahul, on seda liiga palju või liiga vähe? Miks Teile nii tundub? Kui palju vaeva nõuab soovitud asja leidmine?
7. Kui võrd kasutate eestikeelseid ning kui võrd võõrkeelseid netilehekülgi? Miks?
    - 7.1 Kas mõne keele mitte tundmine on olnud takistus soovitud info omandamisel, (kas vastaja on kasutanud Internetis tõlkimisteenuseid)?
    - 7.2 Mis keeles lehekülgi Te kõige enam kasutate?

8. Kui Te leiate Internetist midagi huvitavat, kuidas käitute? Kas otsite teema kohta infot juurde või jätate selle sinnapaika?

V TARKVARA JA RIISTVARA: HIRMUD, OSKUSED

Meil on mõned küsimused ka Interneti ja arvutite hooldamise ning sellega seotud probleemide kohta.

1. Kuivõrd oskajaks arvutikasutajaks Te end peate? On see viimase paari aastaga muutunud?

2. Kuivõrd hästi valdate enda hinnangul neid programme, mida teil igapäevases tegevuses kõige enam vaja läheb (nt tekstitöötlusprogrammid, pilditöötlusprogrammid, tabelarvutusprogrammid jms?)

3. Kuivõrd oskajaks peate ennast:

3.1 vajaliku tarkvara leidmisel, installeerimisel, vajadusel eemaldamisel või kaasajastamisel,

3.2 võrguühenduse konfigureerimises,

3.3 kodulehekülje või esitluste tegemises?

4. On teil olnud kogemusi viiruste, rämpsposti vms ebameeldivustega? Oskate Te viiruste, spämmi jms kaitseks midagi ette võtta? Mida näiteks?

5. Kui Teie arvuti töös tuleb ette tõrkeid, kas oskate neid ise lahendada või pöördate asjatundjate poole? Mis tüüpi probleemidega on enamasti tegu olnud?

6. Kas ise aitate või juhendate teisi arvuti kasutamisel?

6.1 Kui Teil on kodus arvuti, siis kes enamasti lahendab arvuti hooldamisega seotud küsimusi?

7. Kust veel leiate abi probleemide lahendamisel?

7.1 Kuivõrd jälgite arvuti probleemidega seotut ajakirjanduses? Oskate nimetada ajakirjandusväljaandeid, kus neist kirjutatakse/räägitakse? Kui näiteks näete arvutitega seotud lugusid päevalehtedes, kas vaatate neid või liigute edasi?

VI INFO JA KOMMUNIKATSIOON, INFOÜHISKOND, POLIITIKA, GLOBAALNE ARENG, ÜLDISED HÜVED

1. Oskate Te nimetada mingeid Internetist kättesaadavaid teenuseid, millest Teile kasu on olnud?

1.2 Näiteks Eestis pakutavad avaliku sektori teenused: pangateenused, bussiinfo, jms (kuni meilboksi tulevate spämmkirjade ravimipakkumisteni välja)?

- 1.3 Millistest teenustest puudust tunnete?
2. Olete Te kasutanud Interneti kohaliku omavalitsusega suhtlemiseks?
2.1 Milliseid teenuseid võiks näiteks Tartu linnavalitsus Interneti vahendusel pakkuda?
3. Kuidas Teile tundub, kui võrd arvestatakse Eestis e-teenuste väljaarendamisel Interneti-kasutajatega, kui võrd neilt nõu küsitakse? Kas olete ise aidanud kaasa mõne e-teenuse arendamisel, kui võrd oleksite valmis kaasa lööma? Milles Teie kaasaitamine võiks seisneda?
3.1 Milline on Teie arvates infotehnoloogiliste teenuste tulevik Eestis lähematel aastatel?
4. Jälgite Te arvutite ja Interneti kajastamist meedias?
4.1 Kui, siis miks? Milliseid teemasid? Nimetage mingeid meelde jäänud teemasid?
5. On Teil ID-kaart? Kui võrd head on Teie arvates selle praegused kasutamismõimalused? Olete Te seda kasutanud? Kas Te osaleksite e-valimistel?
6. Oskate Te nimetada mingeid huvitavamaid või silmapaistvamaid e-arenguid Eestis?
6.1 Kui võrd palju neist üldse teatakse?
7. Praegusel ajal kasutatakse mõisteid infoühiskond ja teadmishiskond. Neile antakse mitmeid erinevaid tähendusi.
7.1. Mis Te arvate, kas Teie kuulute infoühiskonda? Kas Teie tegevusala on iseloomulik infoühiskonnale? Miks?
7.2. Kui võrd on Eesti infoühiskonna arengukavad Teie arvates seotud inimeste igapäevaeluga?
8. Kui võrd Te sõltute tehnoloogiast nagu mobiil ja Internet? Kui võrd sõltub tänapäevane ühiskond tehnikast või kui võrd on see sõltuvus illusoorne?

Täname meiega oma mõtteid jagamast!
Taru Ülikooli Ajakirjanduse ja Kommunikatsiooni Osakond

LISA 3 – Alternatiivsete suhtlusvahendite kasutamine

Vastaja	Näost näkku	Helistamine	E-mail	MSN Messenger	Skype	Muu
N1	Jah	Jah	Jah	Ei	Ei	Ei
N2	Jah	Jah (mobiil ja tavatelefon)	Jah	Ei	Ei	
N3	Jah	Jah	Jah	Väga vähe	Ei	
N4	Jah	Jah (tavatelefon)	Ei	Jah (ainult lastega suhtlemiseks)		
N5	Jah	Jah (mobiil)	Jah	Jah		
N6	Jah	Jah (mobiil ja tavatelefon)	Jah	Harva	Ei	
N7	Jah	Jah	Jah	Jah		
N8		Jah	Jah	Jah	Jah	Jõulukaart postiga
N9	Jah	Jah (mobiil, harvem tavatelefon)		Jah	Ei	
M1	Jah	Jah (mobiil ja tavatelefon)	Jah		Jah	
M2	Jah	Jah	Jah	Jah	Jah	
M3		Jah	Jah		Jah	
M4	Jah	Jah (mobiil)	Jah	Jah	Ei	
M5	Jah	Jah (mobiil)		Jah		
M6	Jah	Jah		Jah	Ei	
M7	Jah	Jah (mobiil)		Jah		Jututoad

Tabel – suhtluskanalid, mida Interneti-kasutajad intervjuudes mainisid.

- „Jah“ tähendab, et seda kanalit kasutatakse ning „ei“, et seni pole seda kanalit kasutatud. Tühi lahter märgib seda, et antud suhtluskanalit pole vastaja üldse maininud.
- **Esile on tõstetud** iga vastaja kõige meelepärasem suhtluskanal.

LISA 4 – Alternatiivsete suhtluskanalite kasutamine 2002. aasta Meema uuringu järgi

Vastaja	Näost näkku	Lauatelefon	Mobiil	Kirjad, postkaardid	E-mail	Kiirteadete edastamine	Jututoad
N1	5	5	4	3	5	5	4
N2	5	4	4	2	3	6	3
N3	5	4	1	3	3	6	6
N4	5	4	4	3	3	3	6
N5	5	4	5	3	5	1	1
N6	5	5	5	3	5	6	6
N7	5	3	3	4	5	6	6
N8	5	3	3	3	4	3	3
N9	5	4	4	3	4	6	2
M1	5	5	5	2	4	6	6
M2	5	6	3	4	4	4	2
M3	5	5	5	5	5	5	3
M4	5	5	5	5	1	1	1
M5	5	6	5	4	4	6	4
M6	5	6	5	6	5	3	4
M7	5	3	4	3	4	2	3

Tabel – Alternatiivsete suhtlusvahendite tähtsus 2002. aasta uuringu „Mina. Maailm. Meedia.“ järgi.

- Numbrid 1-5 näitavad suhtluskanali tähtsust, kusjuures **5** märgib „väga olulist“ ja **1** „üldse mitte olulist“ suhtluskanalit. Numbrid **2—4** tähistavad vahepealseid variante (suurem number tähendab suuremat tähtsust) ning number **6** märgib vastusevarianti „ei oska öelda“.
- Esile on tõstetud need vastused, mis tähistavad kasutaja jaoks **väga olulist** suhtluskanalit.